

MUTASAVVIF VE MÜTEFEKKİR YAZAR
SAMIHA AYVERDİ'NİN
TARİHİMİZ İLE İLGİLİ TESBİT VE TAHLİLLERİ

TÜRKKAD

ANKARA, Şubat 2011

**TÜRKKAD-TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ
GENEL MERKEZİ YAYINI**

Yayın No:31

© 1. Basım, Şubat 2012

**MUTASAVVIF VE MÜTEFEKKİR YAZAR
SAMİHA AYVERDİ'NİN
TARİHİMİZ İLE İLGİLİ TESBİT VE TAHLİLLERİ**

İsmet Binark

Sayfa Tasarımı :

Kapak Tasarımı :

Baskı ve Cilt : Sarıyıldız Ofset

Tel:+90 312 395 99 94

Sertifika Nu : 13769

KİTAP İSTEME:

**TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ GENEL
MERKEZİ**

Fevzi Çakmak Sokak , No : 17/2 Demirtepe-ANKARA

Tel : 0 312. 229 94 55

Faks : 0 312. 230 08 36

E-mail : turkkad@yahoo.com.tr

Web : turkkad.com

25 Kasım 1905 - 22 Mart 1993

TAKDİM

Kültürümüzün, millî ve mânevî değerlerimizin kaybolan veya yozlaşan anahtarları vardır. Târih, San'at, Dil ve Din konularında...

Toplumun belli bir kültür seviyesine yükselmesi, çağdaş medeniyete ulaşması demektir. Bunun için gerekli bütün kaynakların; millî kültür ve mânevî değerlerimizde mevcut olduğuna inanan ve Türk, kadın ve kültür gibi çok önemli üç unsuru temsil eden Türk Kadınları Kültür Derneği, işte bu kaybolan anahtarları bulma yolunda gayret sarfetmektedir.

Derneğimizin de bânîsi ve isim annesi olan mütefekkir-yazar Muhterem Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin bu anahtarlardan biri olan TÂRİH GÖRÜŞÜ, bu ayın konferansının konusunu teşkil etti.

Aziz büyüğümüz, **Edebî ve Mânevî Dünyâsı içinde Fâtih, İbrâhim Efendi Konağı, Boğaziçinde Târih, Türk-Rus Münâsebetleri ve Muhârebeleri, Türk Târihinde Osmanlı Asırları** gibi eserleriyle bir bakımdan geçmişimize ait bir hâtıralar zincirinde, târihimize bakışını çok yönlü olarak ele almıştır. Bu eserlerinde, Sâmiha Ayverdi, cihan devleti olduğumuz devirlerdeki başarılarımızın sırrını açıklarken çok önemli mesajlar da verir. Devlet büyüklerinin müşavirler kadrosunu nasıl kurup onlardan nasıl faydalandıklarını, geleceğimizin de bu sırlarda yattığını veciz bir üslûpla dile getirir.

Muhterem büyüğümüzün 19 uncu vefat yıldönümü vesîlesiyle hazırlanan faaliyetlerimiz çerçevesinde, Samihâ Ayverdi'nin târih görüşünü, eserlerine dayanarak onları büyük bir vukuf ve titiz bir çalışmayla dile getiren Muhterem İsmet Binark Beyefendi, 19 Şubat 2012 tarihinde Derneğimizde, geniş kapsamlı bir konferans vermiştir.

Bu konferans metnini yayınlamak, Dernek Yönetiminin kararı olmasının yanı sıra dinleyenlerin ve katılamayan dost ve üyelerimizin de talebi olmuştur. Kendisine bir kere daha şükranlarımızı sunarız.

Başta Muhterem Sâmiha Ayverdi ve Genel Başkanımız Sabahat Gülây Hanımefendilere ve aramızdan ayrılmış bulunan bütün üye ve dostlarımıza rahmetler niyâz ediyoruz.

Çalışmalarımızda maddî-mânevî emeği geçen bütün üye ve dostlarımıza saygılarımızla teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Türk Kadınları Kültür Derneği
Genel Merkezi

**MUTASAVVIF VE MÜTEFEKKİR YAZAR
SÂMIHA AYVERDİ'NİN
TÂRİHİMİZ İLE İLGİLİ TESBİT VE TAHLİLLERİ**

İsmet Binark

Sizleri hürmetle selâmlıyorum...

Kendisine ezel-i âzelde bahşedilmiş mânâ güzelliklerini, hakikat sırlarını, kitleye duyurma yolunda, ömrünün her nefesini vatanı ve îmanı yolunda tüketmiş, gönlü ve durağı Hakk adı ile mühürlenmiş, Allah'ın seçilmiş velî kullarından; Türk milletinin son dönem îman, fikir ve kültür hayatında önemli bir yeri olan, mutasavvıf, mütefekkir ve mürebbî, cennetmekân Sâmiha Ayverdi'yi Cemâle yürüyüşünün 19'uncu senesinde, tükenmeyen bir özlem ve minnet duygularımızla bir kere daha rahmetle anıyoruz... Mânevî teveccühleri üzerimize olsun!..

Bir vefâ örneği göstererek, O'nu Hakk'a yürüyüşünün 19'uncu senesinde anmayı bir vazîfe bilen Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi'ne, değerli genel başkanı ve yönetim kurulu üyelerine huzurlarınızda teşekkür etmeyi, sizler ve şahsım adına yerine getirilmesi gereken zevkli bir görev bilmekteyim...

O'na olan bağlılık, özlem ve muhabbetimizin yanında; şüphesiz O'nun yoluna hizmet borcumuz da vardır... O'nun yolunda yürümeğe çalışan bizler, fikir ve prensiplerinin, hizmet anlayışının, gâyesinin tâkipçisi ve mânevî mîrâşçılarıyız. Sâmiha Ayverdi'nin bu mânâda vârisleri olmak, bizlere kaçınılmaz mes'ûliyetler yüklemektedir. Bu mes'ûliyetlerimizi asla gözardı edemeyiz!..

Konuşmamızın başlık ve muhtevâsı, “Mutasavvıf ve Mütefekkir Yazar Sâmiha Ayverdi'nin Târihimiz ile İlgili Tesbit ve Tahlilleri”dir.

Ancak konuşmamıza geçmeden önce, O'nu tanımayan, eserlerini okumamış, O'nun gönül ve ruh iklimini teneffüs etmemiş olanlar için Sâmiha Ayverdi'yi kısaca tanıtmak isteriz.

Sâmiha Ayverdi Kimdir?

1905 ve 1993 yılları arasında yaşamış olan Sâmiha Ayverdi, bir mutasavvıf ve mütefekkir, bir fikir ve gönül insanı, bir rehber, örnek alınacak şahsiyeti ve hayâtı ile bir âbide şahsiyet, bir insan-ı kâmil, gönül dili ile ifâde edecek olursak, yeryüzüne nâdir gelmiş seçilmişlerden bir seçilmiştir.

Sâmiha Ayverdi'nin rûhî ve mânevî gelişmesi, şahsiyetinin teşekkülü, İstanbul Fâtih'deki Altay Ümm-i Ken'an Dergâhı'nın Şeyhi Ken'an Rifâî Hazretlerinin irşâdları ile olmuştur.

Sâmiha Ayverdi yazı hayâtının ilk yıllarında, 1938-1950 yılları arasında; tasavvuf ve ilâhî aşkı eserlerine mevzu olarak almıştır. Bu devrede roman, hikâye ve mensur şiire ağırlık veren yazarımız, yazdıklarında tek gerçeğe, birliğe doğru yol almış, eserleriyle şahsiyetinin ve dünya görüşünün de sentezini ortaya koymuştur.

Yazı hayâtının 1950'li yıllardan sonra başlayan ikinci devresinde, cemiyet meselelerine yönelmiştir. Ele aldığı mevzuların odak noktasında bu defa cemiyet, cemiyetin dünü ve bugünü ile, cemiyetin aslı unsuru olan insan vardır.

Sâmiha Ayverdi, roman, hikâye, mensur şiir, biyografi, târih, hâtırat, seyahatnâme, mektup, deneme, sohbet, konferans, tebliğ ve makale türünde eserler vermiştir.

Mutasavvıf yazar Sâmiha Ayverdi, dünyâyı, insanı ve Tanrı'yı tasavvuf perspektifi içinde ele almıştır. O'nun için, Tanzimat'tan sonraki edebiyâtımızda tasavvuf düşüncesinin, günlük hayâtımızdaki akislerini inceleyen tek yazardır diyebiliriz.

Eserlerinde, madde ve mânâ dünyâsını birleştirmenin sır dolu güzelliklerini yaşatmıştır. O'nun eserleri, hakîkati, güzelliği ve güzel ahlâkı vicdanlarında ve ruh dünyâlarında taşıyan nasîbliler için her satırı zevk ve ibretle okunacak, insanın önüne mânâ zenginlikleri ve sonsuz ufuklar açacak eserlerdir.

Sâmiha Ayverdi'nin tasavvufî, fikrî, edebî ve içtimâî görüşleri yanında, millî değerlerimiz, târih şuûru, millî kültürümüz ve millet hayatımız mevzuundaki tesbit ve tahlilleri de, ülkemizin ve milletimizin birlik ve berâberliğini, geleceğe güvenle bakmasını ön plânda tutan, bu yüce kavramları ebedî kılmaya mâtûf mesajlar taşımaktadır.

Sâmiha Ayverdi kimdir?.. diye sormuştuk... Sâmiha Ayverdi, tevhîd bayrağının bayraktarlığını yapmış bir mutasavvıf, bir mütefekkir, bir sanatkâr, bir insan-ı kâmil, bir mürşiddir... Tevhîdde buluşmak, Kur'ân ahlâkı ile yaşamak O'nun tek gâyesi olmuştur.

Sâmiha Ayverdi, yazdıkları ve söyledikleri ile Türk insanının fikir, îmân ve gönül dünyâsına yeni bir soluk aldırıştır. Tereddütsüz ifâde edilebilir ki, Türk milletinin yakın dönem îman, fikir ve kültür hayâtında bir Sâmiha Ayverdi imzası ve gerçeği vardır.

Biz gönülden inanıyoruz ki, Sâmiha Ayverdi, tasarrufları ölümle-
rinden sonra da devam eden ve yaktıkları ışık sönmemiş olan ölüm-
süzler kâfilesindedir... Kadîm dostum Aydın Yüksel'in ifâdesi ile:
'O, bu dünyâya yüzyılda bir gelenlerdendir!..'

Sâmiha Ayverdi'nin Târihimiz İle İlgili Tesbit ve Tahlilleri

Değerli dinleyiciler...

Sâmiha Ayverdi'nin târihimiz ile ilgili tesbit ve tahlillerini doğru
bir şekilde değerlendirebilmemiz için, O'nun öncelikle bir mutasavvıf
ve mütefekkir yazar olduğunu dikkate almamız gerekecektir.

Sâmiha Ayverdi, hiç şüphe yok ki, târihimiz ile ilgili tesbit ve tah-
lillerini, Türk târihini konu alan eserlerini, doğrudan târih ilmine yar-
dımcı olmak için değil, Müslüman-Türklüğü yeniden ayağa kaldıra-
cak, onu mâzîden hâle taşıyacak olan zenginliklerimizi, bizi biz yapan
millî ve mânevî değerlerimizi târihimizin sayfaları arasından çıkarmak
gâyesi ve mesuliyeti ile yazmıştır.¹

Bu tesbit ve görüşümüzün kaynağını, O'nun târihimiz ile ilgili
tesbit ve tahlillerini en ağırlıklı olarak yansıtan âbidevî eseri 'Türk
Târihinde Osmanlı Asırları'² adlı kitabının önsözünde bulmaktayız.

Sâmiha Ayverdi bu mevzuda diyor ki:

"Bu kitap ne bir târihtir, ne de bir ilim ve mürâcaat eseri. Belki
akademik sınırlara, ilmî nizam ve şekillere bağlı bulunmayan, fakat
her satırı ile otantik olmağa çalışan bir fikir kitabıdır. Öyle ki, Türk
târihinin seyir ve tekâmülü ardınca yürüyebildiğimiz ölçüde atılmış bu
birkaç adım, iki büyük Türk devletinin dünya târihi muvâcehesindeki
medenî ve içtimâî değerlerinin, uzaktan yakından münâsebet kurmak
vaziyetinde olduğu milletlere ve nihâyet dünyâyâ neler getirdiğini,
umûmî çizgileriyle tâyin ve tespit edebilmek gayretinin nâciz bir
mahsûlüdür.

.....

---

¹ bkz.: Ayhan Pala: 'Sâmiha Ayverdi'nin Tarihe Bakışı'. *3. Bin Yıla Girerken Türk ve Müslüman Dünyasında Sosyo-Kültürel Yapının Yeniden Teşekkülü (Sempozyum, 6-7 Haziran 2003, Ankara)*. Yayına hazırlayan: Ayşe Yıldız Topuz. Neşreden: Kubbealtı. An-
kara, 2003, 199. s.

² Sâmiha Ayverdi: *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*. 4. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul,
1999, 837 s.

Ancak maksadımız, milletlerin siyâsî ve askerî çizgileri arasında köşe kapmaca oynamak îtiyâdında olan analler ve kronikler gibi, hi-kâye silsileleri arasında sıkışıp kalmak değildir. Zîra milletlerin maddî mânevî oluşlarının ve derûnî mâcerâlarının tahlil ve terkîbine varabilmek için askerî ve siyâsî grafiğinden ziyâde, içtimâî, iktisâdî, hukukî, dinî, bedîî, kültürel ve etnik şart ve nizamlarının seyrini tâkip eylemek lâzımdır.

.....

Türkleri, gerek Selçuklu gerek Osmanlı devirlerinde, vâsıl oldukları medeniyetlerinin yaratıcı ve terkipçi şuûruyla târih sahnesine çıkarılan ve bu oluşu vücûda getiren sırlar nelerdir? İşte bu tılsımı bulmak, geçmiş adına ne kadar mühimse, hâl ve gelecek nâmına da o kadar ehemmiyetli ve lüzumludur ki, bu şifre çözülmekçe, Türklüğün istikbâlini açacak anahtarı bulmak kâbil değildir.

.....

Selçuklu ve Osmanlı Türklüğü, târihin bu çok eski kavmine yeni bir iklim, yeni bir coğrafya ve yeni bir medeniyet ufku açarak, Türkün kaderine ihtîşamlı bir devam sağlamak sûretiyle bütün dünyânın dikkatini, birçok defalar da, endişe ve korkusunu üstünde toplayan bir fâtihtir, bir medeniyet yaratıcısı olmuştur.

.....

Vatanı ve îmanı yoluna baş koymuş bir insan sıfatıyla ve gönül rahatlığı ile şunu söylemek isterim ki bu kitap, millî îmanın ve asırların arkasında yuvarlanagelmiş bir kütle ıztırâbının dile gelmesinden ibârettir. Tâki cemiyet olarak, bilmeğe ve görmeğe şiddetle muhtaç olduğumuz gerçeklerin çehresine ayna tutup, bâzı heyûlâ zümrelerin şerrinden çekinmeksizin, hakîkatlerin ve dalâletlerin muhasebesini yapabilelim.”³

*

Sâmiha Ayverdi'nin azîz dostları...

Bizim bu mevzuu niçin seçtiğimize gelince... Üzülerek ifâde etmek isteriz ki, gençliğimizin ve münevverimizin çok büyük bir kesimi malesef geçmişinden habersizdir. Onun için de, mâzîsinin ihtîşamlı varlığı ile bağlantı kuramamakta, bu yüzden toprağını ve insanını tanı-

---

³ *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 9-11. ss.

mamakta ve sevememektedir... Gene bu yüzden, geçmişini bilmediği için geleceğine de sâhip çıkmayı düşünememektedir.

Bu şanssız ve nasîpsiz kesime; milletin değerlerine sâhip olduğunu sık sık ileri süren, ancak târihini bilmeyen, târihinin sayfalarını doğru okuyamayan, dolayısıyla sağlıklı düşünemeyen, tesbit ve tahlilleri yanlış olduğu için, yaklaşımları da meseleleri çözmekten uzak kalan sıradan aydın tipini de ilâve etmemiz gerekir. Bunlar Türkiye'nin görmeğe âşinâ olduğu tiplerdir.

Halbuki aydın demek, bilgili, iyi yetişmiş, donanımlı, ufku olan, kültürünün süzölmüş zevklerine sâhip, târihini doğru okuyan ve en önemlisi, yaşadığı toplumun mukaddeslerine bağlı, yâni milletin kiblesine dönük olan insan demektir.

Sâmiha Ayverdi'nin talebesi ve yolunun eksiklikleriyle bir tâkipçisi ve hizmetkârı olarak, işte bu gönül yanığı ile istedik ki... Bu vatan annesinin târihimize bakışını geniş kitlelere duyuralım... Biliyoruz ki, O, yalnız yakın çevresi için değil, bu toprakların nasibli ve îmanlı insanları için yazmıştır. O'nun dâvâsı Hakk yoluna insan kazanmaktır... O, 'halka hizmetin Hakk'a hizmet olduğu' şuûru ile yaşamıştır. Bizlere de bu mevzuda ne gibi vazîfe ve mesûliyetler düşmektedir?.. Bu sorunun cevâbını birlikte aramalıyız!..

Biz inanıyoruz ki, Sâmiha Anne'ye olan bağlılığımızın en güzel ifâdesi, O'nun yolunda O'nun istediği gibi olmak ve O'nun yoluna olan hizmet borcumuzu kabiliyetimiz ve nasîbimiz ölçüsünde bir mesûliyet şuûru ile ödeyebilmektir.

Sâmiha Ayverdi'yi yazdıkları ve söyledikleri, fikir ve gönül dünyâsı ile doğru anlamayı, O'nun mânâ ve ruh iklimini her dâim tenneffüs edebilmeyi, meselelerimizi ve Türkiye'nin gündemini O'nun bizlere emânet ettiği doğrular ile doğru okumayı ve O'nun her mevzudaki hassasiyetini dileyelim Rabbim cümlemize nasîp etsin!..

*

Biz burada, O'nun târihimiz ile ilgili tesbit ve tahlillerini, başta 'Türk Târihinde Osmanlı Asırları' adlı eseri olmak üzere, diğer kitaplarında da bu mevzuda yer almış tesbit ve değerlendirmelerini, kendi ifâde ve üslûp zenginliği ile sizlerle paylaşmak istiyoruz... Ancak, sınırlı bir zaman dilimine sâhip olduğumuzdan, O'nun târihimize bakışının ana çizgilerine, bir başka ifâde ile nîrenge noktalarına atıfta bulunabileceğiz... Bunu yaparken, zaman zaman, yetkili bâzı kelimelerle, şahsî görüşlerimize de yer vereceğiz.

Orta Asya Türk Tarihine Bakışı

Sâmiha Ayverdi, Türklüğün Orta Asya dönemi târihi ile ilgili olarak şu önemli tesbiti yapar:

“Bin yıllık Orta Asya istilâ ve göç yollarından steplere, Avrupa ve Bizans’a dalgalar hâlinde çarpmış olan Türk gücü, ne çâre ki zaman zaman siyâsî hüviyet kazanan topluluklarına ve kurduğu büyük küçük devletlere rağmen, kudretli otoriteler etrâfında birleşmemek tâlihsizliğine uğramıştır. Aksine, kabîle ve aşîret asabiyetinin yıkıcı mücâdeleleri ortasında birbirlerine düşerek bir mekâna yerleşmemiş ve zamana dış geçirememiştir. Devir devir târihe pençe vurmakla berâber, dağınık uzuvlar birbirlerini tahrip ve yok etme yoluna gitmişlerdir.

Ne ki bir tarafta Türklük böylece dilini ve millî hüviyetini kaybedip erirken, diğer tarafta aynı soya, şark hudutlarını zorlayıp Küçük Asya’nın istilâsını vâdeden bir kader gülümsüyordu. Zîra altı asırdan beri İslâm medeniyetinin hem malı hem de ümit ve istinat noktası olmuş bulunan Türklük, Selçuklu adı altında târih karşısına çıkarken, ayak bastığı yerlere, Müslümanlığın dünya görüşünü ve hayat felsefesini getiriyordu.”⁴

Selçuklu Dönemi Türk Tarihine Bakışı

Sâmiha Ayverdi bu dönem ile ilgili tesbit ve tahlillerini şu şekilde ifâde eder:

“Büyük Selçuklu imparatorluğunun bir kolu, Küçük Asya’yı Türklerle bir yeni vatan olarak açıp, muhteşem medeniyetini kurduğu zamanda, devletin inkâr götürmez millî ve an’anevî çehresine rağmen, yine de Sâsânî ve Arap tesiri, gerek fikir, gerek san’at eserleri üstünde görülecekti.

Büyük Selçuklu imparatorluğuna nazaran, Anadolu Selçuklu devleti millî karaktere daha sâdıktı. Ancak bu, Türklüğün asırlar sürmüş mâcerâlarının diliyle târihi zorlayıp elde ettiği yüzde yüz katışıksız bir hayat ve bekâ zemini sağlayamazdı.

.....

Binlerce yıldır geçirdiği ve geçirmekte bulunduğu siyâsî, içtimâî ve dinî istihâlelerden sonra Türk soyunun şuûr altındaki yaşama ve devam etme ihtirâsı, artık sarîh belirtilerle köpürüp fişkirmek sûretiyle

---

⁴ a.g.e., 39. s.

zuhur alâmetleri gösterir olmuştur. İşte büyük kütlenin derinlerindeki bu tortunun şuûrlanması, Selçukluların Anadolu'yu açıp Türklüğü Akdeniz çevresine getirmesiyle en kat'î işâreti vermiş oldu.

.....

Selçuklu sultanları için Türklüğün Anadolu'yu açması, gelişigüzel ve maksatsız bir istilâcılık hareketi değildi. Belki iyi hesap edilmiş bir millî dinî plânın kudsiyet ve cihat damgası taşıyan şuûrlu neticesiydi. Onun için de Alparslan'dan evvelki Selçuklu sultanları Orta Asya'dan akan Türk boylarını, büyük kumandanlar idâresinde, Anadolu'nun kilit noktası olan merkezleri ele geçirmek istikâmetine yöneltmişlerdi.

.....

Hem merkeze bağlı, hem de iktisâdî, kültürel, hattâ kısmen siyâsî istiklâle sâhip feodal bir devlet kurmasını bilmiş olan sultan, Bağdat'taki halifenin artık temsil etmek gücünden mahrum bulunduğu İslâmî prensiplerin de hakîkî bir icrâkârı olarak dünya târihinin karşısında bulunuyordu.”⁵

Sâmiha Ayverdi'nin tesbit ve tahlillerine tekrar geri döneceğimizi ifâde ederek, bu mevzudaki görüşlerimizi kısaca dikkatlerinize sunmak isteriz:

Hiç şüphesiz, Anadolu'nun fethinde ve bir Türk vatanı hâline gelişinde Malazgird Meydan Muharebesi kat'î bir dönüm noktasıdır. Bu zaferden çok kısa bir zaman sonra, Anadolu pek az kısmı dışında tamâmen Türkler'in eline geçmiş bulunuyordu. Anadolu Türkleşiyor, böylece Türk milleti bir daha ayrılmayacak şekilde yeni bir anayurt kurmuş oluyordu.

Târihin büyük dönüm noktalarından birini teşkil eden Malazgird zaferinin ilk mühim neticesi, İslâm ve Hıristiyan dünyâlarının kaderini değiştirmiş olmasıdır. Zîra, bu muharebe kazanılmamış olsaydı, müslüman kavimleri ve İslâm kültür ve medeniyeti XI. asırda târih sahnesinden çekilmek zorunda kalacaktı. Malazgird zaferi bu yönü ile de değerlendirildiğinde, cihanşûmul mânâsı ve târihte nasıl bir dönüm noktası teşkil ettiği kolayca anlaşılacaktır.

Malazgird zaferi, Türk milletinin geleceğini sağlayan ve ona yeni bir yurt ve yeni bir târih hazırlayan çok büyük bir hâdisedir. Bu büyük zaferdir ki, Türkleri kısa bir zaman içinde Marmara kıyılarına ve İs-

---

⁵ a.g.e., 40-41. ss.

tanbul önlerine getirmiştir. Bu zafer, bize göre İstanbul fethinin de altın anahtarıdır.

Sâmiha Ayverdi'nin tefekkür dünyâsına geri döndüğümüzde, O'nun bu dönem din, mezhep ve tasavvuf cereyanlarını da değerlendirdiğini görüyoruz. Bu mevzuda diyor ki:

“Selçukluların siyâsî bocalama ve çalkantılarının yarattığı içtimâî ve iktisâdî buhranlardan faydalanmak sûretiyle inkişaf zemîni bulmuş Şîî-Bâtınî karakterli çıkış noktaları bulan cereyanlar ilk dikkati çeken hareketlerdir.

.....

Bâtınîler, mezheplerine yeni girenlere karşı îtikat ve emellerini el altından işleyecek kadar sisli ve karanlık bir inanış dünyâsının sözcüsü idiler. Bilhassa Sûriye'nin bir tezgâh gibi durmaksızın yetiştirip Rum diyârına sevkettiği bu yabancı inanışlı ihraç malları, halkı, dînin ve şerîatin kayıtlarından ve külfetlerinden âzâde tutan ve tehlikeli bir hürriyet vâdedip, haramlara mübah gözüyle baktığı için, basit halk tabakaları arasında faâliyetleri bilhassa Selçukluların çöküş devirlerine raslayan bu cereyanların kuvvetlenmesinde, Moğol istilâlarının yarattığı içtimâî sefâlet mühim bir âmil olmuştur.

Şu da var ki, bu Bâtınî-Hâricî karakterli tarikatlar, devirler dönüp zamanlar geçtikten sonra, saf ve Sünnî tarikatlar ile kendi aralarında bir münâsebet kurmak yoluna da gitmişlerdir. Öyle ki risâlelerinde, velâyetnâmelerinde, menkıbelerinde o şerîat ve tarikat kahramanlarına sırtlarını vererek, bulanık ve karanlık akîde ve şîalarını gerçek velîlerin adı arkasında bir dereceye kadar siperlemeğe muvaffak olmuşlardır. Böylece de kendilerini onlara mâl etmekle, bekâlarının temînâtını bulmuşlardır.

.....

Ne ki, târih boyunca Sünnî inanışın kılıcı ve kalkanı olan Selçuklular ve nihâyet Osmanlılar, akı karaya bulaştıran Şîa ile mücâdeleden asla usanmadılar.

Fakat Anadolu'da târikat, bütün bu harîcî tutumlu müesseselerden ibâret değildi. Bilhassa XIII. asırda ve aynı siyâsî-içtimâî müşküller ve ıztıraplar ortasında, Kur'ân ahlâkına ve Peygamber sünnetine dayanarak ölçülü adımlar ile yürüyen bir tarikat nizamı vardı ki, başlı başına cemiyetin nâzım ve hâkim kuvveti demektir.

XIII. asır Anadolu'sunun vahim kargaşalığı içinde halk Bâtinî çeşnili mihraklardan ziyâde, büyük ekseriyetle, kendini Sünnî îmanla coşup taşan ocaklara mâl etmek ihtiyâcında bulunuyordu.

.....

Bir tarafta Moğolların önünden kaçarak Türkistan, Harezmi ve İran yoluyla dalga dalga Anadolu'ya akan Türkmen kabîlelerinin kesif akınları arasında bulunan ahîler ve fütüvvet ehli gibi kütleler; îman hayâtı, cemiyet ve ekonomi nizamları ve ahlâk anlayışı üstünde müesir olan bir erenler ve ermişler kâfilesini de vardı”⁶

“Kuruluş ve yükseliş devirlerinin hamleci ve mücâhit rûhunu idâre eden erenler, alpler, ahîler, Küçük Asya topraklarında kök salan Müslüman-Türk dinimizde ateşleyip, devleti ve cemiyeti fütûhât ve medeniyet ufuklarına sürmüş ve sürmekte bulunmuştu.”⁷

Sâmiha Ayverdi'nin bu mevzudaki çok önemli tesbit ve değerlendirmelerine paralel olarak, şu görüşler ileri sürülebilir:

“Türklerin Orta Asya'da İslâm'la ilk tanışmalarından itibaren onu kolayca kabul edip benimsemelerinde sûfî dervişlerin çok büyük etkisi olmuştur. Türk insanı İslâm'ı öncelikle sûfî dervişler vasıtasıyla tanımış, bu mütevâzî Allah dostlarında, eski inancında en önemli şahsiyet tipini oluşturan ‘ozanları’ andıran özellikler görmüş ve onları derin bir hürmetle bağrına basmıştır. Bir başka ifade ile, Türk toplumu İslâm'ı tanıdığı andan itibaren sûfî şahsiyetlerle ve tasavvuf kültürüyle sürekli çok sıkı bir ilişki içerisinde olmuş, tasavvufî âdetâ kaynaşmış, onu benimsemiş ve özümsemiştir. Diyebiliriz ki, Türklerin Müslümanlaşması ve İslâm'ı derin bir içtenlikle benimseyip kucaklaması çok büyük çapta tasavvuf ehli insanların yoğun ve samîmî gayretleri sonucu olmuştur. Bunda, Hoca Ahmed-i Yesevî ve Yesevî dervişleri başta olmak üzere, Orta Asya ve Horasan bölgesinde faaliyet gösteren farklı tarikat ve meşreplere sâhip sûfî dervişlerin büyük rolü olmuştur. Kısacası, Türkler daha başından itibaren İslâm'ı daha çok tasavvufî karakteriyle tanıyıp benimsemişler, sürekli tasavvuf kültürü ile hemhâl olmuşlar; bunun sonucu, bütün tasavvufî idealleri benimseyerek, âdetâ bir ‘derviş toplum’ hüviyetini kazanmışlardır.

Orta Asya Türk dünyasında sûfî dervişler vasıtasıyla gerçekleştirilen bu İslâmlaştırma faaliyeti, zaman içinde Anadolu topraklarında da devam etmiştir. Tasavvuf ehlinin aşılacağı tebliğ ve cihâd ruhuyla

⁶ a.g.e., 55, 59-60, 62. ss.

⁷ Sâmiha Ayverdi: *Boğaziçi'nde Tarih*. 5. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2002, 17. s.

yoğrulan ve İslâm'ı yayma misyonunu üstlenen Türkler, zaman zaman bağımsız gruplar hâlinde Batı'ya, Anadolu topraklarına akınlar düzenlemişlerdir.

.....

Malazgird Zaferi'nin ardından bir hızlanma sürecine giren, Orta Asya ve Horasan bölgesinden Anadolu'ya derviş akını, Moğol istilâsıyla birlikte daha da yoğunluk kazanmıştır.

.....

Bu dönemde Anadolu'da pek çok tekke ve zâviye kurulmuş, bu müesseselerde topluma çeşitli açılardan hizmetler sunulmuştur.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Türk insanının kolayca benimseyip içine sindirdiği ve zamanla bu derece etkilendiği tasavvuf kültür ve düşüncesinin câzibesi acaba neydi ki, bütün bunlar olmaktaydı? Bu sorunun cevabı kısaca şudur: Her şeyden önce tasavvuf, İslâmî anlama, yaşama ve yorumlamada, Fıkıh, Kelâm ve Felsefe ekollerine göre belli ölçüde farklılığı olan ve kendine has anlayış ve metoduyla onlardan ayrılan İslâmî bir ekolün adıdır. Tasavvufta inanç, felsefe ve aksiyon bir arada yer alır. Yâni, takvâ boyutunda bir inanış (îman), dinî kurallara fiilen uymada alabildiğine titizlik (amel) ve insan kafasını meşgul eden felsefî ve kelâmî konulara aklî ve erbâbında keşfi/sezgisel boyutta getirilen yüksek düzeyde yorumlar (felsefe), hepsi bir aradadır.

Tasavvufta İslâm'ın üç boyutu (îman-amel-felsefe) birlikte ele alınır ve hiçbirini diğerine fedâ edilmez. Eskilerin ifâdesiyle 'zâhir-bâtın bütünlüğü' gözetilir. En önemlisi de, dinî hayat tasavvufta beden ve beynin ötesinde kalp merkezlidir. Tasavvuf geleneğinin temelinde aşk ve muhabbet vardır, sevgi ve merhamet vardır, ilâhî rızâ amacına mâtûf, fedakârlık, hizmet, kendini ve sâhip olduğu şeyleri gerektiğinde fedâ ediş vardır, tebliğ ve cihâd ideali vardır. Bütün bu hasletlere sâhip olan kimse de, tasavvufî ifâdesiyle 'derviş insan'dır. İşte bütün bu özellikler Türk insanının seciyesiyle örtüştüğü için, onu severek benimseyip özümsemiştir."⁸

Bir hayat tarzı olarak tasavvuf, İslâm dininin bir yorumudur. Tasavvuf, İslâmî düşüncenin gönül terbiyesini teşkil eder. Bir başka ifâde ile, akılla gönlün nikâhıdır... Hâl ilmidir... Hâl ise, dervişlerin,

---

⁸ Osman Türer: 'Osmanlı'nın Temelindeki Mânevî Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf'. *Yeni Türkiye*, 6 (32), Mart-Nisan 2000, 477-479. ss.

diğer bir söyleyişle irfan yolu yolcularının, hulûs ile Cenâb-ı Hakk'a teslim olmalarıdır.

Sâmiha Ayverdi'nin mürşidi olan Ken'an Rifâî Hazretleri 'Sohbetler' adlı eserinde diyor ki: "Tasavvuf ehli olanlar... Hakk'ın sıfatıyla sıfatlanmış, ahlâkıyla ahlâklanmış, esmâsını hakkıyla bilmişlerdir."⁹

Denebilir ki, tasavvuf İslâm dininin hakîkatini yaşamaktır. Sâmiha Ayverdi, bunu bir başka mânâ güzelliği içinde şöyle ifâde eder: "Bir kendi kendini arayış demek olan tasavvuf, insan idrâkinin şahsında merkûz olan ilâhî gerçeğe uzanışı ve ele geçirdiği hakîkate nafakalanışıdır."¹⁰

Görüleceği üzere, tasavvuf 'insan-ı kâmil' olma yoludur. Tarîkatlar da, bu yolun yaşama üslûbu olmuşlardır. Ken'an Rifâî Hazretlerinin dediği gibi: "Tarîkat yolu aşk yoludur."¹¹

Selçuklular dönemi, "tasavvuf târihinin en dikkate değer safhalarından birini teşkil eden tasavvuf düşüncesinin kurumsallaştığı dönemdir. Ferdî kurtuluşu ve ahlâkı esas alan tasavvuf, tarîkatlar adıyla yeni bir çehre ve toplumsal bir karakter kazanmıştır."¹²

Edebiyât târihçisi ve mütefekkir merhum Nihad Sâmi Banarlı bu mevzudaki görüşlerini bizlerle şöyle paylaşır:

"Anadolu Türklüğü, yeni vatana büyük bir inanmışlar ordusu hâlinde yürümüştü. Bu halkın yeni coğrafyada yeni bir Türklük hâlinde yerleşip gelişmesinde mânevî ve medenî vazîfe gören en mühim teşekküller tarîkatlerdi. Tarîkatler, Türk halkının, büyük heyecânı olan bir îman çevresinde toplanıp, coşkun bir mânevî hayat yaşama ihtiyâcını karşılıyordu."¹³

Osmanlı'nın kurulduğu dönemlerde de, "tasavvufî gelenek fikrî ve felsefî boyutuyla, ahlâkî düsturlarıyla, şiiri ve sanatıyla, sosyal yapılanma ve teşkilât yönüyle, tebliğ ve cihâd misyonuyla Anadolu toplumunun inşâsında fevkalâde önemli bir görev ifâ etmiştir. Osmanlı Devleti'ni kuran irâde de büyük çapta bu kaynaktan beslenmiştir...

⁹ Ken'an Rifâî: *Sohbetler*, 2. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2000, 205. s.

¹⁰ Sâmiha Ayverdi: *Bağ Bozumu, Hâtralar-Makaleler*. Neşreden: Hülbe Basım ve Yayın A.Ş. İstanbul, 1987, 273. s.

¹¹ Ken'an Rifâî: *a.g.e.*, 172. s.

¹² Mehmet Necmeddin Bardakçı: 'Türklerin Sosyal ve Kültür Hayatında Tasavvuf ve Tarîkatlar'. *Türkler*, Ankara, 2007, 7. C., 452. s.

¹³ Nihad Sâmi Banarlı: 'Tarîkatlar'. *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*. İstanbul, 1. C., 1971, 289. s.

Osmanlı Devleti tasavvufî akımları genelde hep desteklemiş, tekke ve zâviyelerin kuruluşunu teşvik etmiştir. Bunun sonucu, çeşitli tarîkatlara ait tekke ve zâviyeler ülkeyi bir ağ gibi sarmış, toplumun eğitilmesinde, sosyal dayanışmanın sağlanmasında ve her türlü kamu hizmetinin yerine getirilmesinde çok büyük hizmetler yaparak, devletin yükünü büyük çapta hafifletmişlerdir.

.....
Osmanlı'yı asırlarca ayakta tutan en önemli ruh ve mânâ kaynağı da tasavvufî kültürden başka bir şey değildir.

.....
Başlangıçta derviş ruhlu insanların kurduğu Osmanlı Devleti, böylece zamanla âdetâ bir 'derviş devlet' hüviyetini kazanmış, onun eğitip şekillendirdiği toplumda bir 'derviş toplum' hâline gelmiştir. Osmanlı'nın yıkılışını hazırlayan sebepler arasında, zamanla bu 'derviş devlet' ve 'derviş toplum' özelliğini belli ölçüde kaybetmiş olmasının da bulunduğunu asla unutmamak gerekir."¹⁴

Değerli târihçi ve fikir adamı Yılmaz Öztuna, Anadolu'nun ve Balkanlar'ın Türkleşmesinde tarîkatlerin büyük yeri olduğunu şu tesbiti ile ifâde eder:

“Öz atalarımız olan Osmanlı Türkleri, tasavvuf şevki ve zevki ile yaşayıp öldüler... Atalarımızın yüksek ahlâkına, tasavvuf terbiyesinin derinlemesine etkisi vardır. Aydın ve burjuvadan hemen her kişi, bir tarîkate kapılanmıştır. Mevlânâ'nın tâbiriyle 'ister soylu olsun, ister yoksul... İster hâkan, ister kul...' her tabakadan insanımız mânevî nasibini almıştır. Türk fikir, ilim ve sanat târihinde tasavvufun etkisi çok ağırlıklıdır. Nasıl olmasın ki, Osmanlı Devleti derviş gazîlerce kurulmuştur.”¹⁵

Osmanlı Târihine Bakışı

Bu bahsi burada kapatarak, tekrar Sâmiha Ayverdi'ye geri dönelim ve O'nun Osmanlı târihi mevzuundaki tesbit ve tahlillerini birlikte görelim:

O'na göre: “Türk ırkının hâlini ve geleceğini yüzde yüz sağlama sağlayacak olan devleti kurma imkânı, Selçuklulara değil, onların bu üç yüz senelik tecrübesini tâkip edecek olan Osmanlılara nasip olacak-

---

¹⁴ Osman Türer: *a.g.m.*, 484-485. ss.

¹⁵ Yılmaz Öztuna: *Tarih Sohbetleri - 2*. İstanbul, 1998, 264-265. ss.

tı... Böylece de... Türklük, ancak Osmanlılar zamânında sırlı ve mûcizeli bir basîret ve îmanın gerçekleştirilmeye muvaffak olduğu bir terkîbi târihin alınına yazacaktı.”¹⁶

“Osmanlı Devleti, mûcizeli denecek kuruluşunda, gücüne güç katan îlâ-yı kelimetullahı, mânevî olduğu kadar, maddî yapısına da hareket noktası kabul etmişti. Bu prensipten hız alan hareketli bir kültür ve san’at zenginliği ise, devletle milletin büyüme ve yükselme şevkine, aynı istikâmette hizmetler eden gâyesi ve sermâyesi olmuştur.

Böylece de, halk kütlelerinin günlük hayatlarına kadar inerek, cemiyetin bütününde hız, gâye, hareket ve bereket zemin ve imkânı bulmuştu. Bu müşterek ve lehimleyici îman, irfan, fazîlet ve hikmet hamûlesi ise devletle milleti şekilleyerek yek-vücût hâline getirmişti.”¹⁷

“Gerçekten de ortada bir Osmanlı mûcizesi mevcuttur. Fakat onun anatomik ve analitik izâhı, münferit ve müstakil bir vak’a olarak, ne bir hânedan işidir, ne sâdece kılıç ve siyâset meselesidir. Ne de, bütünü ile idâre, hukuk, ekonomi, din, estetik ve kültüre bağlanabilir. Hattâ ne toprak rejimi, ne de devşirme metoduyla izâh olunabilir. Belki bütün bu kuvvetlerin organik bir vahdet kazanıp, yekpâreleşmiş enerji hâline geçebilmesinin sırrıdır denebilir.

Bu sırrı, bir orkestrasyonu vücûda getiren lehimleyici ve bütünleyici merkezî kuvvet nedir, diyecek olursak, târihi tekâmülünü tâkip etmek mevkiinde olduğumuz cemiyetin içinden baş kaldıran, gerçek îman ve idealizm olarak göze çarpar ki, ona bir başka söyleyişle ‘îlâ-yı kelimetullah aşkı’ da diyebiliriz.

Evvelce de gördüğümüz gibi, kütleyi tek cevher hâline getiren bu îman ruhunun başlıca kaynağı, Anadolu’nun içtimâî bünyesine hâkim olan ulemâ ve dervişler kadrosudur.”¹⁸

“Osmanlı devletinin mûcizeli bir süratle yükseliş ve inkişâfını, bir yandan târihî hâlet ve gerçeklerle, bir yandan da İslâmî prensiplerin adâlet, insaf ve dinamizmine gösterilen sadâkat ve saygıda aramak îcap eder.

---

¹⁶ *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 40. s.

¹⁷ Sâmîha Ayverdi: *Yeryüzünde Birkaç Adım*. II. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2001, 33. s.

¹⁸ *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 92-93. ss.

Onun içinde, devletin kuruluş ve yükseliş hâdisesini fikirden aksiyona çeviren ve kuvvetler ittihâdını vücûda getiren faâliyetin sırrını, bu faâliyete iştirak eden, din, ilim, hukuk ve idâre otoritelerinin kollektif idealizmiyle îzah isâbetli bir inanış olsa gerek.

.....

Böylece de bu müşterek faâliyet, fethedilen ülkelerde âdil ve müsâvatçı bir nizam kurarak bir yandan îmar, iskân, zirâat ve ticâret işlerini geliştirmiş, yabancı devletlerden alınan vergiler, cizyeler, has-ların oşrû, gümrük ve tuzlaların hâsılâtı, devletin de halkın da refah seviyesini arttırmış bulunuyordu.

.....

Akıp giden zaman içinde Türk dehâsı, terkîbindeki sevgi, barış, hikmet, adâlet, irfan ve edeple devirleri kulaçlarken, yakaladığı ruh muvâzenesini, berceste mısırâlar hâlinde dünyânın kucağına koyu koyuvermiştir.”¹⁹

“Osmanlı imparatorluğunun cihan şumul şahlanış sebeplerini araştıran, umûmî seciyeyi tek tek hazırlayan ve bu münferit değerleri müşterek kuvvet hâlinde birbirine lehimleyip yekpâreleştiren tılsımı, tasavvuf coşkununun kamçılacağı bir ‘îlâ-yı kelimetullah’ aşkına dayamayı unutmamak lâzımdır. Zîra yeryüzünde müesseseseleşip cemi-yetin bütününe şâmil olan tek felsefe ekolü, Türk îmanının rûhu olan tasavvuf anlayışıdır ki, Türkün Kızıl Elma’sı olan ‘Îlâ-yı Kelimetullah’ gâye ve şuûrunu beslemekte en sözü geçkin âmil olmuştur.

Onun için de Osmanlı mûcizesini dokuyan aktif unsurlar ve imparatorluğun târih sahnesine çıkışındaki icbar, siyâsî, askerî, dinî, içtimâî, hukukî, bedîî veya ferdî elemanları tek medeniyet potası içinde bir bütün hâline getirebilmenin sırrı, belki de, dinamik Orta Asya kan ve an’anesiyle İslâmî vahdet ve mantığın bu armoni merkezinde birleşmesiyle îzah olunabilir.”²⁰

“Osmanlı istilâ ve fütûhâtını sevk ve idâre eden tevhîd ruhu, dededen babaya, babadan oğula, askere, serdara, halktan idâreciye, vezîrinden pâdişâha kadar hâkim olan bir hak ve adâlet şuûru idi.”²¹

---

¹⁹ a.g.e., 107-110. ss.

²⁰ a.g.e., 165. s.

²¹ Sâmîha Ayverdi: *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2006, 60. s.

“Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve idâre ruhundaki esas, kanunların hâkimiyeti ve imparatorluk çatısı altında bulunan çeşitli milletlere şâmil hukukî garanti, kanun ve adâlet çerçevesi içinde işleyen idâre mekanizmasının aksamayan şâhâne üstünlüğüydü. İşte saltanat tahtı ile devlet ve hükûmet arasına bir kale bedeni gibi girip, tahtın da devletin de vazîfe ve salâhiyet hudutlarını tâyin etmiş bulunan bu kanunî hâkimiyet, netîce îtibârıyla tekmil müesseselerde kendini gösteren adâlet şuûru, imparatorluğun dayandığı temel prensipti.”²²

“Gerek Anadolu’da gerek Rumeli’de Osmanlı medeniyetini yekpâre bir şebeke hâlinde örgüleştirip, memleket hattâ dünya ölçüsünde şifâhî bir değer hâline getiren sırlı kuvvet, bu müşterek ve âhenkli berâberlikti. Bu berâberliğin ana temi ise, kıymetler silsilesinin bütününe hâkim olan mânevî nizam ve unsurlardı.”²³

“Osmanlı İmparatorluğu, ihtişam ve fütûhat devirlerinde bir yandan İslâm ruhunun dinamizmini, bir yandan da mânevî zenginliğini benimseyip, devletin ve kütlelerin bünyesinde ifâdelendirdiği asırlar içinde, yeryüzünün tek büyük gücü ve medenî kudreti olarak ayakta durdu.

Bu sağlam yapılı ve uzun ömürlü imparatorluğun gerçek kudret hazînesi ve haşmeti, maddî kuvveti ile at başı giden mânevî sermâyesi idi ki, bu iki kudreti tek varlık hâlinde birleştirip vatanın en uzak köşelerine, en ince kılcal damarlarına dahi sevk edecek cihâza mâlik bulunuyordu.”²⁴

Sâmiha Ayverdi, Osmanlı Devleti’nin duraklama ve inhitâtı dönemlerine âit tesbit ve tahlillerini ise, genel çerçevede şu şekilde ifâde eder:

“İmparatorluğun büyük dertlerinden biri de, Türke fütûhat ve medeniyet kapılarını açan saf ve alacasız îmanını, şahıs ve zümre menfaatlerinin taassup çenberi içine alması, dinle tasavvuf müessesesinin arasına şiddetli bir ikilik ve geçimsizlik sokmuş bulunması idi.

.....

İmparatorluğun bütün müesseselerinde bir sallanma ve selâbetini kaybeder bir tereddüt başlamıştı. Halbuki birbirinden ırk, coğrafya,

²² *Boğaziçi’nde Tarih*. a.g.e., 93-94. ss.

²³ *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 342. s.

²⁴ Sâmiha Ayverdi: *Bir Dünyâdan Bir Dünyâya*. Neşreden: Hülbe Yayınları. Ankara, 1974, 38-39. ss.

din, cemiyet ve kültür farkları ile ayrı bulunan bir imparatorluk câmiasının ipuçlarını elinde tutmak, efendi ve hâkim millet vasfını muhâfaza eylemek, tereddüte ve bocalamaya gelir işlerden değildi.

.....

[Bu arada], “Tebasını ve hükmü altındaki federal toplulukların her birini kendi vicdânî ve an’anevi töreleri içinde bırakarak yumuşak ve âdilâne bir siyâset kullanan devlet, ne yazık ki, bu medenî, insanî ve îtidalli politikadan faydalanan topluluklar eliyle bünye fesâdına mâruz bırakılmış, böylece de o yekpâre enerji parçalanmıştır.

.....

İmparatorluğun idârî, askerî ve siyâsî cephelerinde yarıklar peydâ olmakta iken, mâlî ve iktisâdî kaderinin de yine yabancılar eline geçmiş olması, şaşkınlık ve bocalama safhasını derinleştirmiş bulunuyordu.”²⁵

“... artık yeryüzünün dudağı, tadını kıyâmete kadar hasretle anacağı bu medeniyet çeşnisini kaybetmek üzere bulunuyordu. Zîra realist ve zihnî normlar içinde hazırlanıp tekevvün etmekte olan garp, bu medeniyeti yıkmayı aklına koymuş bulunuyordu. Onun için de batı âlemi, el ele vermek azmiyle askerî, siyâsî ve iktisâdî çenberini imparatorluğun etrâfına kuşatma yoluna girmiş sayılıyordu.

Târihçilerin bir çoğu, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı sebepleri arasında, iç bozukluklara geniş yer verir, hattâ bunu, yıkılışın... da tek sebebi olarak gösterirler. Halbuki o devirlerin târihine bakılacak olursa... sebep ve mesûliyeti, iç bünyenin düzen ve muvâzenesini kaybeder oluşunda aramak kadar bir haçlı ablukası içinde tek başına kalmış devletin, dış tazyiklerle, elinin kolunun bağlanmış olmasında da bilhassa görmek yerinde olur.

Başta Avusturya ve Rusya olmak üzere, o, bir türlü çözülmek bilmeyen, İran, İngiltere, Fransa, İtalya baskılarıdır ki, Osmanlı Türklüğünü, siyâsî ve askerî ve iktisâdî çenberi içinde boğmak istiyordu. Devlet, geniş hudutlarında devamlı savaşlarla, düşmanlarını, başka devletlerin yardımı ve ittifâkı olmaksızın, tek başına önlemek çâresizliğinde, yapayalnız kalıyordu.”²⁶

“Kültür hayâtının düğüm noktası olan medrese, artık bir mantık canbazlığı hâline gelmiş bilgisinin dört duvarı arasına kendi kendini

²⁵ *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 343-348. ss.

²⁶ *a.g.e.*, 349-350. ss.

hapsetmiş bulunuyordu. Öyle ki düşünceyi bir kenara iterek sâdece eski bildiklerini tekrarlamak ve ezberlemekle yetiniyor ve anlamsız bir gururun gafleti içinde, müsbet ilimleri âdeta görmezlikten geliyordu.”²⁷

“Dikkate değer nokta şu ki, Viyana kapılarında başlayan bozgun ile ordu, ne değerli ve cesur kumandanlarının ne de kahraman ve fedakâr askerlerinin hepsini birden kaybetmişti. Ancak askerlikte olsun, siyâsette olsun inisiyatif, bilgisiz, menfaatçi ve hamiyetsiz bir zümrenin eline geçtiği için inhitâtın da önüne geçilemeyecekti.

Ne ki zafer kutbundan hezîmet kutbuna atlayan ordularla berâber medeniyet alanında da aynı inhilâl, aynı çözülüş başlıyordu. Belki Osmanlı coğrafyasının parçalanıp dağılmasından da mühim ve tehlikeli olanı da, bu sosyal ve moral değerler ölçüsünde kendini gösterecek olan bozundu.”²⁸

“Şu bir hakikat ki Osmanlılar devletlerini spirtüel bir kuvvete dayayarak muhteşem ve eşsiz bir imparatorluk ve medeniyet mûcizesi yarattılar. Fakat aktif plânda işlerini bitirip pasif alana geçerken, medeniyetlerinin tahlil ve tefsîrini yapamadılar. Sâdece yaşadılar... Halbuki o yaratıcılık ve fütûhat hamlesi, bir tahlil, tefsîr ve terkîp çağı olan bu pasif devrin laboratuvar malzemesi idi.

Fakat Türklerin bu eksikliği, bir acz ve zaaftan ziyâde istiğnaya, umursamazlığa benziyordu. Zira yaratıcılıkta tabiat gibi bol, cömert ve hesapsız davranan bu gür medeniyet, arkasına bakıp yaptığını görecek ve gördüğünü sayıp dönecek bir yaratılıştâ değildi... Hattâ yapıp yaratırken bile dâima fiilini görmekten de göstermekten de uzak kalmıştı.”²⁹

“Avrupa, madde ile söyleşip anlaşarak bir dış tabiat mûcizesine doğru giderken, Osmanlı İmparatorluğu, mafsalları kurumuş bir vücut hareketsizliği içinde, gün günden ağırlaşır küleşiyordu.”³⁰

“Tabii ki bu arada, devlet çarkını riyâzî bir dikkat ve şaşmazlıkla idâre edegelen mülkiye ve kalemiye sınıfı da esas ve an’anesini çoktan kaybetmiş bulunuyordu.

.....

---

²⁷ a.g.e., 369. s.

²⁸ a.g.e., 413. s.

²⁹ a.g.e., 435-436. ss.

³⁰ a.g.e., 439. s.

Ulemâ sınıfına gelince, kanun, nizam ve an'anesinin bozulmuş olması, bu diyânet, hukuk ve kültür ocağının da kapılarını ehliyetsiz ve kifâyetsiz kimselere açmış bulunduğundan, hakîki istihkak sâhiplerinin birer köşeye sinip, meydanı müstahak olmayanların kapması, artık acı bir gerçek idi. Ulemâ içinde büyük bir zümre, İslâmî anlayıştan ayrılmış, taassup ve menfaatin ardınca koşarak, vazîfe ve gâyesiyle kendi arasına, aşılmaz bir uçurum koymuştu.

.....

Seyfiye sınıfı ise, belki devletin esas ve an'anelerinden ayrılmış müesseselerinin başında geliyordu. Bir vakitler kışla-tarîkat nizamının simetrik ölçülerine göre ayarlanmış bu ocak, çoktandır bir haşarat yuvası olmuş, Ağa çırağı, Veldeş, Kuloğlu gibi yeni yeni sınıflar türemişti. Askerlik imtiyazlarından ve bilhassa ulûfe alım satımlarından faydalanmak isteyen hamal, börekçi, manav gibi her türlü esnaf, kendini ocaklı kaydettirmek yoluna giderek, birer ortaya intisab ettikten sonra, diğer taraftan ulûfecilikle kazancını doğrulturken, bir yandan da halkı kırana geçirmekte kendini mezun saymakta idi.

.....

Şehirler olsun, kasaba ve köyler olsun, istilâ ve medeniyet asırlarının nîmetlerinden, gerileme ve çöküş devirlerinin ağır şartlarına geçmeden evvel, mâşerî şuûra irfan ve istikamet vermek yolunda birinci derecede faâl ve tesirli olan kuvvet, tarîkat müessesesi idi.

.....

Osmanlı imparatorluğunu çökerten sebeplerin tahlil ve münâkaşası yapılacağı zaman, bu âbide devleti yıkan kuvvetler arasında bir tasavvuf kazmasının işlediğini iddiâ etmek, her halde ulu orta ve satıh üstü varılmış peşin bir hüküm olur. Hattâ gerçek din müessesesi ile, dinî kuvvetleri istismar ederek beşerî ihtiraslarını siyâset sahnesine koymanın, tahlîlî rûhiyat bakımından bir nevi patolojik tezahür olduğu meydana çıkar.³¹

Sâmiha Ayverdi, Osmanlı Devleti'nin son dönemini şöyle değerlendirir:

“Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu... vergi sisteminde mükellefin mâlî kudretini esas alan bir ayarlama, vatandaşın îtibar ve nâmûsuna hürmet, muhâkemesiz cezâların ve îdamların kaldırılması, mal

---

³¹ a.g.e., 500-504. ss.

müsâderesinin önlenmesi, hıristiyan teba ile müslüman tebanın kanun nazarında müsâvî hak ve imtiyazlara mâlik olmaları, askerlik müddetinin muayyen bir hadde indirilmesi, memûriyetlerin rüşvetle satılmayıp her memurun belirli bir maaşa bağlanması gibi idârî, askerî ve hukukî bir silkinme ve düzenlemeyi hedef tutuyordu.

Şu da var ki bu inkılâp, müslüman tebadan ziyâde gayrimüslimler lehinde hükümler ihtivâ ediyordu ve zamanla da hıristiyan azınlık, Türk çoğunluğu esir ve ecir hâle getirecek muazzam servetler sâhibi olmak sûretiyle, Tanzîmatın tanıdığı haklardan faydalanacaktı. Bâhusûs askerlik mükellefiyetinden uzak tutulmuş olması, gayrimüslim unsurun iktisâdî ve içtimâî gelişmesinde en belli başlı âmil olacaktı.

Tanzîmatın ilânının lûzumu veya lûzumsuzluğu üstünde durulacak olursa, uçurumun kenarına gelmiş bir devlet için böyle bir hamleye olan ihtiyaç derhal meydana çıkar. Ancak bu fermanla karar altına alınan ıslâhat, devlet ve cemiyet yapısına ne dereceye kadar uygundu?.. Hele fermanı hazırlayanlarca bu kararların tatbikinden sonra, memleketin beş on sene içinde belini doğrultacağı iddiası, siyâsî bir fantaziden başka bir şey değildi. Zîra Tanzîmatın hem kuvveti hem de zaafı, hukukî ve idârî prensipleri değiştiren hükümleri idi.

.....

Tanzîmat, bir millî iktisat sistemi kuramamış olduğundan, mâlî politikası son derece zayıftı. Bilir bilmez garp kopyacılığı ile, memleketin iktisâdî hayâtını dondurmuş ve garp endüstrisine olan hayranlık, en geniş ölçüde Avrupa malına kapıları açmış, yerli sanâyi ve bilhassa el tezgâhlarını felce uğratmıştı. Bu ölçüsüz hayranlığın, bu israf ve bilgisizliğin neticesi olarak, içeriden ve dışarıdan yapılacak borç, kısa zamanda bir 'Düyûn-u Umûmiye' tokmağı olarak başımıza inecekti.

.....

Tanzîmat... bilhassa mâlî ve iktisâdî cepheden tam bir fiyasko vermiş bulunuyordu.

.....

Bir iğne deliğinden bir küpün suyu akıp gittiği gibi, şâyet Tanzîmat, askerlik ve hukuk yönlerinde yüzde yüz muvaffak olmuş bir inkılâp dahi olsa idi, millî bir iktisat ve maarif sistemi getirememiş olmakla, bu çatlaklardan, bütün emekler sızıp gidecekti.

.....

Bu itibarla Tanzîmat demek, madde ve mânânın müşterek kuvvetiyle hârikalar yaratmış olan Osmanlı medeniyetini, bundan sonra yalnız pozitivist ve materyalist bir görüşe havâle etmek demektir.”³²

“Tanzîmatla, kendimizi garp medeniyeti safına yerleştirmeye uğraşırken, mânevî bağlarımızı bir yük gibi sırtımızdan atmak yolunu seçiyor, sonu iflâsa varacak bir çıkmaza doğru gidiyorduk.

.....

Köklerini sökmek sûretiyle, diktiğimiz ağacı yaşatmağa teşebbüs ediyorduk.

.....

Halbuki gerilik sebebi olarak konan teşhîse karşı tatbik edilecek tedâvî yolu bu değildi. Devleti, kuruluşunun esâsına sâdık kalarak islâh etmek lâzımdı. Softalıkla dinsizliğin ortasındaki hakîkî müslüman rûhunu diriltmek ve bu zümreyi yeniden cemiyette aktif unsur hâline getirmek demektir. Zîra, enkaz hâline gelen memlekette yeniden bir çatı kurmak için, bir mücâhit ferâgati, bir îman şevki, bir idealist şuûru ve azmi lâzımdı... Çöküş sebeplerimizin başında îman rûhunun zayıflaması bulunduğu gibi, yükseliş hamlelerimizin başında da yine bu kaybı geri almak ve kütleyle iâde etmek şuûru olmalı idi.

Rönesans, rasyonalizmin beşiği idi. Tanzîmat da garbın bu yeni kâbesini kopya eden iptidâî bir karikatürü oldu.

.....

Tanzîmatın bilançosu yapılmak istenirse, bu inkılâbın en zayıf tarafının, bir ilmî ve fikrî temeli bulunmayışında olduğu görülecektir.

.....

Bu inkılâp, bünyenin tazyîkinden değil, siyâsî bir zarûret ile, Avrupa taklitçiliğine gönül vermiş bir zümrenin müşterek tezgâhından çıkmış bulunuyordu... Tanzîmat, inhitâta karşı bir hareketti. Ne ki, bir yıkılışın sonu olurken, bir başka yıkılışın da başı oluyordu.”³³

“Tanzîmat, Türk’ün târihî devâmının ve bekâ zincirinin yekpâreliğini, yediden yetmiş, kütleleri lehimleyen müşterek inanç unsurunu zedelemiştir.”³⁴

---

³² a.g.e., 556-561. ss.

³³ a.g.e., 561-562. ss.

³⁴ *Yeryüzünde Birkaç Adım*. a.g.e., 40. s.

“Târihî bir gerçek olarak üstünde durulması îcap eden nokta şudur ki, siyonizm, bir memleketin mukadderâtını ele almak istediği zaman, an’anevî taktik olarak tuttuğu yol, o memleketin münevver sınıfına hulûl ve tesir ederek plânlarının ana hatlarını bu zümreye dikte etmek sûretiyle ortada görünmemek ve dâima suflör rolünde kalmaktır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun siyâsî kaderine hükmetmek yoluna giderken de aynı usûle baş vurarak, masonik teşkilâtın içinde kazandıkları münevverler vâsıtasıyla hedeflerine doğru yol almağa başlamışlardır.”³⁵

“Ne yazık ki Viyana’dan sonra ordu, Tanzîmat’tan sonra da medeniyet ve irfan bozgunu başlamıştı. Bu panik, ne kadar millî kıymet bulursa devirip sürüklüyor ve bir türlü de durdurulamıyordu.”³⁶

“Jön Türklük, İttihat ve Terakki kisvesine bürünmüş masonik bir muhalefet hâline inkılâp etmişti. Ancak bu muhalefet, millî ve târihî bir îmanın emrinde olmayıp, müslüman Türk menfaatlerinden gayri dâvâların adamı olan idârecilerin gizli ve âşikâr tesîri altına girmiş, büyük ve tehlikeli bir gaflet içinde bulunuyordu. Bu yüzden de, memleket adına selâmet yolunu bulup tâkip etmesi muhal idi.”³⁷

“1908 inkılâbı, acemi politikacıların yanlış ve hayâlî hesaplarından faydalanan Rus ve İngiliz devletleri ile, Balkan milletlerinin ve istiklâl peşine düşmüş Ermenilerden başka, Arnavut, Arap, Kürt gibi müslüman toplulukların ve nihâyet Filistin emperyalizmi peşinde koşan siyonizmin mahsulü idi. Lâkin terkibinde muhtelif sebep ve unsurların payı bulunan bu inkılâp, herşeyden ziyâde bir Yahûdi zaferi demektir. Nitekim, bir Yahûdi âlimi olan Maxe Nardop, ‘İttihat ve Terakki cemiyetinin muvaffakiyeti, siyonizm fikrinin ve siyonist cemiyetinin tam bir galebesidir.’ diye bu gerçeği dünyâyâ ilân etmekten çekinmemiştir.”³⁸

“Ancak, seviyesi gittikçe düşen toplum, kendi öz kıymetlerinin ihtiyaç, lezzet ve zevki unutturulunca, çâresiz, diline damağına yabancı gelen bu yeni nafaka ile açlığını gidermeye uğraşmaktan başka ne yapabilirirdi?

.....

---

³⁵ *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 578. s.

³⁶ a.g.e., 581. s.

³⁷ a.g.e., 642. s.

³⁸ a.g.e., 677. s.

Tanzîmat ricâli, can çekişen, fakat henüz ayakta olan bir medeniyetin unsurlarını taşıyordu. Meşrûtiyet ricâli ise, inkâr ettikleri kendi medeniyetlerine sırt çevirmiş bir muhîtin mahsûlü idiler. Üstelik içtimâî ve mâlî yoksulluk içinde yetişmiş olmaktan dolayı, görgü ve seviyece basit ve kültürce de zayıf kimselerdi.”³⁹

“... bir devlet idâresi hangi sistemde ifâde bulursa bulsun; büyük adamların eline geçtiği zamanlar yüzü gülmüş, beşerî ve rûhî verimleri de en yüksek voltajı bulmuştur.

Fakat aynı idâre sistemi küçük adamların eline düştüğü zamanlar, mütecânis bir vahdet manzarası arz eden fikir, san’at ve cemiyet birliği çözümlenip, kalite düşerek, rûhî ve maddî anarşinin bütün ârâzî kendini göstermeye başlamış, gâyesizlik, îmansızlık, huzursuzluk, adâletsizlik, sahtelik, kısa zamanda, toplum psikolojisini çürütüp dağıtmıştır.”⁴⁰

“Şimdi ittihatçılar için yapılacak son bir iş daha kalmıştı. On sene de memleketi mezbahaya çevirdikten sonra, vatanı istilâ ordularına bırakarak memleketi terk etmek. Öyle de yaptılar.”⁴¹

“İnkılâplarımızın ve ıslâhatımızın temelini ve çatısını düşmana hazırlattık ve onun dikte ettiği her teklifi, düşünmeden kabul ederken, elimize inkılâp reçetesi verenin, zaman içerisinde ilerlememizi değil, silinip yok olmamızı plânlanmış bulunduğunu bilmiyorduk.

.....

Bugün dahi Tanzîmat ve Meşrûtiyet târihleri tahlil edilirken, münevver zümre, ezberci bir çocuk gayretiyle, birer iflâs olan bu hareketlerin methiyesini okumakta ve bizi hâriçten idâre eden yıkıcı tesirlerin aslında farkında olmamakta veya olmaz görünmeği bir ilerlilik zannetmektedir.”⁴²

Sâmiha Ayverdi, târihimizin Millî Mücâdele ve Cumhuriyet dönemleri ile ilgili tesbit ve değerlendirmesini de, ana hatları ile şu şekilde yapmıştır:

“Millî Mücâdele kararı, bir Mustafa Kemal Paşa - Sultan Vahdettin anlaşması olarak başlamıştır. Bu anlaşmayı, Birinci Büyük Millet

---

³⁹ a.g.e., 735-736. ss.

⁴⁰ a.g.e., 740. s.

⁴¹ a.g.e., 742. s.

⁴² a.g.e., 786, 788. ss.

Meclisi zabıtları bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından, bütün açıklığı ile nakleder."⁴³

"Türkiye Cumhuriyetinin... mîrâsına sâhip olduğu ve sütünü emdiği ananın Osmanlı olduğunu inkâr etmekten kurtulması lâzımdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda emeği geçen insan malzemesinin Osmanlı müesseselerinde yetişmiş bey ve paşalardan mürekkep olduğu âşikârdır.

Birinci Millet Meclisi'nin âzâsı içinde Osmanlı kültür tortu ve bereketinden şifâhî veya kitâbî olarak feyz almamış kimse mevcut değildi."⁴⁴

Sâmiha Ayverdi, târihimiz ile ilgili tesbit ve tahlillerini, şu çok önemli değerlendirmesi ile tamamlar:

"Asırlar boyu millî cevherini ve târihî mîrâsını kâh vâhîde ircâ edip rüşeym hâlinde gizleyen; kâh ise devletler ve imparatorluklar kalıbında bünyeleştirip cihânın gözü önüne seren Türklük, bugün an'anevî mesûliyetini her zamandan fazla idrâk etmeğe mecburdur."⁴⁵

O'nun Târihimize Bakışının Değerlendirilmesi

Mutasavvıf ve mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi'nin târihimiz ile ilgili tesbit ve tahlillerinden çıkaracağımız sonuçlar ana hatları îtibârî ile şunlar olacaktır:

1- Sâmiha Ayverdi, târihimiz ile ilgili eserlerini, Türklüğü yeniden ayağa kaldıracak bizi biz yapan değer ve güzellikleri, târihimizin sayfaları arasından çıkarmak ve geleceğe taşımak için yazmıştır.

Bunu bir eserinde çok veciz bir şekilde ifâde eder... Der ki:

"Biz, bir târih, bir an'ane, bir görüş, bir nizam, bir üslûp, bir medeniyet kaybettik. Amma dirilişe inanıyoruz. "Hakk-ı cedîd" nüktesi ayan olacak ve ademin bağrında yeni bir hayat, yeni bir çehre ile baş kaldıracaktır."⁴⁶

2- Sâmiha Ayverdi, bu azîz milletin kendisini yeniden inşâ faaliyetinde târihinden alacağı millî ve mânevî değerlerinden, kıymet hükümlerinden haberdar olmasını ister ve onları yeniden yorumlayarak

⁴³ a.g.e., 746. s.

⁴⁴ Sâmiha Ayverdi: *Arkamızda Dönen Dolaplar*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2007, 52-53. ss.

⁴⁵ *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 793. s.

⁴⁶ *Boğaziçi'nde Târih*. a.g.e., 40-41. ss.

kullanmasını, onun bekâsı ve geleceğe güvenli yürümesinin tek ve vazgeçilmez şartı olarak görür.

Ve der ki:

“Revâ mı ki binlerce yıllık şanlı bir mâzî ve târih hazinesine sâhip olan Türk milleti... bu varlığa rağmen, yokluk içinde can çekişir olsun? Bu şanlı şerefli malzemeyi işleyip yararlı hâle getirebildiğimiz takdirde ise, yalnız bize değil, bütün dünyâya yetecek bir medeniyet mîrâsına sâhip olduğumuz görülecektir.”⁴⁷

3- Sâmiha Ayverdi, Türklerin târihleri boyunca yaşadıkları gelişme devreleri içinde İslâmiyetin inkâr edilemez bir yeri olduğunu görmüştür. O’na göre İslâm dini Türk milletinin yaradılışına ve ruh yapısına en uygun dindir. Kendi ifâdesi ile: “Türkler için İslâmiyet, yalnız bir din değiştirme keyfiyeti değildi. Zîra Müslümanlık, bu büyük kavmin siyâsî, iktisâdî ve içtimâî şartlarında gerçekleştirdiği tasfiyeli bir kemâl ile ona, yeni berrak ve mizacına uygun bir dünya görüşünü de berâber getiriyor, böylece de kütleleri âdil ve müsâvatçı bir üslûp ve nizama sokuyordu.”⁴⁸

O’na göre:

“Bir milletin dini, dili, duygusu en büyük silâhı ve en yenilmez müdâfaa âletidir. Bunların bozgunu ise en kötü ahlâk düşkünlüklerini ve netîcede en korkunç kayıpları hazırlar.”⁴⁹

“Müslüman dini, ilâhî olduğu kadar beşerî de olan ve insanlık âlemini dört başı mâmûr bir kavrayışla kucaklayıp, iç ve dış dünyâsını tatmin eyleyen bir kemâl ve cemâl kapısı ve bütün dünyâya şâmil birlikçi bir dindir.”⁵⁰

4- Sâmiha Ayverdi, ‘halka hizmetin Hakk’a hizmet’ olduğu anlayışını öne çıkarmış tasavvufî anlayışın bir bağılısı ve hizmet eri olarak, bütün eserlerini bu gâyenin tahakkuku için yazmış ve bütün hayâtını bu dâvâyâ hasretmiştir.

5- Sâmiha Ayverdi, eserlerinde, İslâm tasavvufunun Türk târihinin ve millî kültürünün oluşumundaki yerine ve önemine işaret etmiş; tekkeleri, halk vicdânını diri tutan, kitlelerin eline adâlet ve insaf ölçü-

⁴⁷ Sâmiha Ayverdi: *Millî Kültür Mes’eleleri ve Maârif Dâvâmız*. 2. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2003, 156. s.

⁴⁸ *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*. a.g.e., 32. s.

⁴⁹ Sâmiha Ayverdi: *Mesihpaşa İmamı*. III. bs. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2000, 75. s.

⁵⁰ *Millî Kültür Mes’eleleri ve Maârif Dâvâmız*. a.g.e., 327. s.

leri veren, bunu yerine getirirken de, kitlelerin diline ve gönlüne Muhammedî bir şevk ve huzur veren ocaklar olarak değerlendirmiştir.

O'nun için:

“İslâm'da tasavvuf, sâdece kuru bir nazariye değil, bir aksiyon, bir yaşama ve hayat tarzı idi... İslâm tasavvufu idi ki, hayatın bütünüyle alâkalı bir dünyâ görüşünü, bir ahlâk sistemini hayatın ta kendisi yapıyor. Allah sevgisi ile insanlık aşkını birbirine kenetleyerek ortaya atıyordu.”⁵¹

6- Sâmiha Ayverdi, son devir Türk târihinin çok iyi bilinmesi gerektiği hususunda önemle durmuş, bu yüzden de eserlerinde bu döneme büyük ağırlık vermiştir. Günümüzdeki meselelerin, yakın dönem târihimiz bilinmedikçe anlaşılamayacağını ve dolayısıyla sağlıklı ve kalıcı çözümler bulunamayacağı kanaatini eserlerinde çeşitli vesilelerle ifâde etmiştir.

Talebesi Olarak Bizim Söyleyeceklerimiz

Değerli dinleyiciler...

Yaşanan târihî bir realitedir ki, kör taklitçilik hür düşüncüyü ve yaratıcılığı öldürür. Milletlerin ruh ve ahlâk dünyâlarını yozlaştırır. Dolayısıyla da toplumların kimlik kazanmalarını önler.

Ülkemizde de, batılılaşma hareketlerinin başlangıçta ve uzun süre sathî bir taklitçilik olarak anlaşılması sonucunda, aydın dediğimiz , eğitim sistemimizin yetiştirdiği standart okumuş sınıfın büyük bir kesimi Türk kültür ve târihine büyük ölçüde yabancı kalmıştır. Buna karşılık, târihî seyir içinde gelişen Türk millî kültürünü daha çok özünden kopmamış halk kitleleri muhafaza etmiştir.

Bugün Türkiye'de halk ve aydın derken, iki ayrı hayat tarzı ve iki ayrı değerler sistemini temsil eden iki sosyo-kültürel grup kastedilmektedir. Bu iki grup arasındaki ayırıcı kriter, temel kültür değer ve zenginlikleri bakımından mevcut olan farklılıktır. Halk ve aydın kültürlerinin mütecânis bir kültür bütünlüğü içinde kaynaşması, bu farklılıkların kaldırılması demek olacaktır.

Türk milleti, Tanzîmat'tan bu yana, özellikle kültür, eğitim, fikir ve sanat alanlarında yozlaşan müesseselerin ve oluşumların yerine, terkîbinde millî ve târihî realiteler olan yenilerini koyamamış, dolay-

---

⁵¹ Sâmiha Ayverdi: *Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih*. Neşreden: İstanbul Fetih Derneği. İstanbul, 1953, 19-20. ss.

sıyla zaman zaman fikir, sanat, sosyal ve kültürel hayâtında, hayat ve bekâ gücünü kaybetmek tehlikesini yaşamıştır.

Yanlıı hesaplar, gafletle alınan kararlar, millî gerçeklerin tersine yönelişler, târihe ve millete rağmen uygulanan zorlama ve sakat bir devletçilik politikasının karanlığı içinde başlayan bir kör dövüşü, aynı zihniyet çarpıklığı, o zamandan bu zamana, bir takım müspet değişimlere rağmen hâlâ devam edip gelmektedir!..

Millî kültür barajının eksikliğinden dolayı, mukavemet imkânından mahrum kalan toplumumuz, yabancı fikir cereyânlarının ve ideolojilerinin de mücâdele sahası hâline gelmiştir.

Târih, edebiyat, dil, san'at, fikir ve benzeri gibi, bizi biz yapan kıymet hükümleri ve millî kültür unsurları sahasında içinden çıkamadığımız kargaşanın sebepleri arasında bunlar vardır.

Kanaatimizce, bunun temel sebeplerini, milletimizin taleplerine cevap veren, onun öz değerlerine sâhip çıkan bir millî eğitim ve kültür politikamızın bugüne kadar uygulanamamış olmasında aramak îcap edecektir.

Milletlerin sâhip oldukları millî eğitim ve kültür politikaları, onların milletçe ne olmak istediklerini gösterir. Bu îtibarla esas mesele, millî eğitim ve kültür politikamızı, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki kalkınma ve yükselmesinin bir vâsıtası hâline getirmektir. Millî eğitim ve kültür politikamız millî bekâmımızın da güvencesidir!..

Üzülerek ifâde edelim ki, günümüzde, binlerce yıllık Türk târihinin kaydetmediği bir kendinden uzaklaşma, vurdumduymazlık ve kendi kültür değerlerinden başkasına hayran olma duygusu, bir kesim gençliğin ve aydının benliğini sarmış bulunmaktadır. Bu şüphesiz bir mânevî buhrandır... Bu, târih şuûru ve îman kaybının açtığı bir gediktir... Bunları görmemezlikten gelemeyiz!..

Türk'ün îmanına ve târihî an'anesine aykırı olarak, insanımız başıboş bırakılmıştır. Bizim kaybettiğimiz, kimilerince küçük ve hor görülen îman hayatımızdır... Millî düşünce üslûbumuzdur... Millî kültürümüzdür... Millî ve dinî tefekkürümüzdür!.. Toplum saflarında gördüğümüz ahlâk, îman, irfan ve an'ane eksikliği ya da yokluğu, işte bu kaybettiklerimizin acı sonuçlarıdır.

Sâmiha Ayverdi diyor ki: "Her memleketin münevveri, o memleketin târihî ve içtimâî değerlerinin bir portorüdür, ki bu üstün zümre taşıdıkları kıymetleri halk tabakalarına nakletmekle mükelleftirler.

Bizde ise keyfiyet tamamen aksinedir. Zîra Türkiye’de münevverlik alâmeti, târihe, dile, dine karşı cephe almak sûretiyle tecelli etmek dalâletine demir atıp kalmıştır... Bu millî benliğinden ölmüş zavallı kütleye, İsrâfil Suru gibi: ‘Diril, kalk!..’ demek vaktidir. Tâ ki canlanıp, dağarcığını millî değerlerle dolduracak bu aydın kütle, halk arasına karışan, halk tabakalarını uyandırmakla vazîfelenmeyi borç bilecek bir anlayışa vâsıl olsun...’’⁵²

Arkasından ilâve ediyor:

“Millî îman ve heyecandan mahrum zümre, isterse âllâme olsun, gene de memleketin çıbanı...’’⁵³

“Bir memleketi sarıp sarmalamış bir münevver sınıfı mevcut değilse, o ülkede siyâsî otoriteyi kontrol altında tuttuğunu zanneden siyâsî partileri teşkil eden kalabalıklara, bir aydınlar sınıfı demek asla doğru olamaz. Zîra onların îkazlarının altında sahte aydınların çeşitli şahsî teklif ve taleplerinin sırttığı, geç de olsa, meydana çıkar...’’⁵⁴

Daha önce görüşlerine atıfda bulunduğumuz Nihad Sâmi Banarlı, bu mevzuda diyor ki:

“Gerçek münevverlik, büyük bir milletin... inandığı ‘bir vicdan dünyâsına’ hürmeti emreder. Çünkü burada inanan, millî ve mâşerî rûhtur. Bir bütün hâline gelmiş millî ve mâşerî rûh ise elbette türlü şüpheler ve karanlıklar içinde kıvranan, ferdî rûhun çok üstünde, derin ve ilâhî bir sezgiye sâhiptir...’’⁵⁵

Burada altını çizerek, şunu söylemek isteriz:

Bilinmelidir ki, târih bir milletin ruhunun kaynağıdır. Millî hayâtın her safhasına târih hâkimdir. Bugüne hâkim olan, mâzî ve târihtir. Bu sebeple millet hayâtının seyrinde zenginliklerini arayan, mâzî bereketlerini kazanmak isteyen toplumlar, târihi, en önemlisi kendi târihlerinin sayfalarını doğru okumak durumundadırlar.

Târihî birikim, bir milletin zaman boyutu içindeki yerini belirleyen temel unsurdur. Târih şuûru ise, târihin akışı hakkında belli bir görüş sâhibi olmak demektir. Millî târih şuûru, o milletin mensupları ile

---

⁵² Sâmiha Ayverdi: *Türk-Rus Münâsebetleri ve Muharebeleri*. Neşreden: Turan Neşriyat Yurdu. İstanbul, 1970, 281. s.

⁵³ *Yeryüzünde Birkaç Adım*. a.g.e., 240. s.

⁵⁴ Sâmiha Ayverdi: *Ezelî Dostlar*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2004, 24. s.

⁵⁵ Nihad Sâmi Banarlı: *Târih ve Tasavvuf Sohbetleri*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 1984, 21. s.

geçmiş târihlerinin özdeşleşmesini mümkün kılmakta ve millî kimliğin teşekkülünde çok müessir rol oynamaktadır.

Türk târihi, Türk milletinin şahsiyetinin aynasıdır. Târihinin arkasında şerefi ile, millî ve mânevî değer ve zenginlikleri ile Türk milleti vardır. Bu toprakların hangi değerler ve bedeller, hangi ruh ve îman zenginlikleri ile vatan yapıldığının hikâyesi vardır.

Bu itibarla, konuşmamızın başında kendilerine atıfta bulunduğumuz bir kesim Türk gençliği ve aydını, kendi kültürüne, şerefli mâzîsine, şahsiyetini bütünleyeceği değerlerine, îman ve ruh köküne yüzünü dönüp onlarla barışmalı, uzak kaldığı bu sıla hasretine son vermeli ve şâirin dediği gibi:

Ne harâbî, ne harâbâtîyim,
Kökü mâzîde olan âtiyim...

diyebilmelidir.

Söze, mutasavvıf ve mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi'nin yazdıkları ve söyledikleri ile başlamıştık... Sözü, bu vatan annesinin, cennetmekân Sultanın söyledikleri ile bitirelim:

*

Diyor ki:

“İktisatçı olsun, tâcir olsun, hekîm olsun, hukukçu olsun herkesin, millî mes’elelere bîgâne kalmaması, dilinden, dininden, târihinden, örf ve âdetlerinden dağarcığında birer tutam harç bulunması gerekir. Zîra bir insanın bütün millî zenginliklerden varlığında bir paya yer vermesi maddî-mânevî düşünce duygu kapılarını açık tutması ki ancak onu, yarım insan olmaktan kurtarabilir.”⁵⁶

“Bir milletin romantizmini idrâk edebilmesi, netîcede de kendi varlığından haberdar olabilmesi için, körlükten görücülüğe dönmesi; kulağının da sağırlıktan duyuculuğa çevrilmesi lâzım.

.....

Görücü gözü ve işitici kulağı mâzîsine açıldığı an, o hatırlayış, bir milletin silkinip dirilişi ve uyanışı demektir.”⁵⁷

⁵⁶ Sâmiha Ayverdi: *Hey Gidi Günler Hey*. Neşreden: Hülbe Basım ve Yayın A.Ş. İstanbul, 1988, 257. s.

⁵⁷ Sâmiha Ayverdi: *Ne İdik Ne Olduk 'Hâtıralar'*. Neşreden: Hülbe Basım ve Yayın A.Ş. İstanbul, 1985, 52. s.

“Belki de bugünün Türk milletine yüklediği en büyük borç, geçmişî hâlin eşiğinden içeri sokup, geleceğin hayat ve bekâ imkânlarını bu anlayış sahnesi üstünde hazırlamaktır. Şu halde, elden ele, dilden dile, hattâ gönülden gönüle emânet edilmiş târih, mefâhir ve mâzî yığınlarını hâfizaların hapsinden ve dalâletlerin zindanından kurtarıp âzâd etmek, aç, yoksul ve yolunu şaşırılmış cemiyetin arasına salarak hayat ve devam gücüne güç katmak gerek.

.....

Bir bakıma destan devri geçmiş olabilir. Ama ölüm-kalım anlarında kütlelere can bağışlayan îman devri, kıyâmete kadar insanoğlunun salınıp gezeceği bir meydan olarak sâhibini beklemektedir.”⁵⁸

Sâmiha Ayverdi, yazdıkları ve söyledikleri ile eskimeyen, bugün olduğu gibi, yarın da fikrî müessiriyeti ve mânevî dünyâsı ile kalıcılığını muhafaza edecek, yol göstericiliği sürecek, ölümsüz bir kalemin sâhibidir.

Allah'ta fânî olmuş ulular ölmezler... Peygamberimizin buyurdıkları gibi, bir “dâr”dan bir ‘dâr’a nakledeleler.” Sâmiha Anne de, nice ölümsüzlüğe eren bahtiyarlar gibi ölmeyenlerden...

Ruhu şâd, himmetleri bu dünyâda da ukbâda da dâim olsun!..

---

⁵⁸ Boğaziçi'nde Târih. a.g.e., 38-39. ss.

Lügatçe

-A-

Ağa çırağı: Osmanlı askerî teşkilâtında bâzı küçük rütbe sâhiplerine verilen unvan.

Ahî-Ahır: 1- Ahiliğe, ahilik ocağına mensup olan kimse; 2- Osmanlılar'da zâviyelerde şeyh makamında olan kimse; 3- Arkadaş, dost; 4- Cömert, eli açık kimse.

Aklî: 1- Akılla ilgili, akla dayanan; 2- Akılla bilinen, rivâyetlere ve nakle dayanmayıp akıl yoluyla bulunan.

Alp: 1- Kahraman, bahâdır kimse; 2- Eski Türkler'de zaman zaman ileri gelenlere, devlet adamlarına verilmiş unvan sözü; 3- Eski Türkler'de ancak büyük cesâret isteyen işleri başaran, han ve beyin etrâfında seçkin bir zümre teşkil eden kahramanlardan her biri.

Araz: 1- Alâmet, belirti; 2- Aslında olmayıp bir şeye sonradan eklenen nitelik, ârız olan durum; 3- Kendi kendine var olmayıp görünmesi için bir asla, bir cevhere muhtaç olan şey; 4- Nakit para, hayvan, tartı ile alınıp satılan şeyler dışında kalan mal, mülk, eşya; 5- Tasavvufta, maddî âleme âit şeyler.

Âraz: 1- Alâmetler, belirtiler, işâretler; 2- Arazlar; 3- Hastalık belirtileri, bulgu, septom.

Avrupalılaşmak: Avrupalılar'ın düşünüş ve yaşayış tarzını benimsemek, onlar gibi düşünüp yaşamak, batılılaşmak, garplılaşmak.

Azat-Âzat-Âzad: 1- Serbest bırakma, serbestlik; 2- Paydos; 3- Halk ağzında, serbest bırakılmış, hür.

-B-

Bâtın: 1- İç yüz, dâhil, derûn. Karşıtı: Zâhir. 2- Sır. 'Ehl-i bâtın': Sır ehli, gizliliklere vâkıf olanlar. 3- 'Görünmeyen, gizli olan' anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir. 'Sensin bâtın sensin zâhir/varlık senin buyruk senin (Aziz Mahmud Hüdâyî). 4- İçteki, iç yüzdeki, gizli, görünmeyen.

Bâtınî: 1- İçte olan, iç âlemlerle, sırla ilgili. Karşıtı: Zâhirî. 2- Bâtınîlik mezhebine mensup olan kimse.

Bâtınîlik: 1- Bâtınî olma durumu. 2- Kur'ân-ı Kerîm'i, zâhirî mânâsı üzerinde durmayıp dinî emirleri gereksiz sayacak şekilde mecâzî mânâlar vererek tevil ve tefsir eden bâtıl mezhep, bâtınîye.

Bekâ-Bakâ: 1- Ölmezlik, ölümsüzlük, ebediyet, bâkîlik. Karşıtı: Fenâ. 2- Geleceğe doğru varlığını koruyarak devam etme, devamlılık.

Bekâ bulmak: 1- Ölümsüzlüğe erişmek, ebedî olmak. 2- Devam etmek.

Berceste: Seçilmiş, güzel, yüksek anlam taşıyan (şiir, söz). Daha çok ‘mısrâ-ı berceste’ şeklinde kullanılır.

-C-

Cihanşumul: Dünyâyı kaplamış, dünyâ çapında, evrensel.

Cihat-Cihad: İslâm nizâmını yeryüzünde hâkim kılma ve bu nizâmı savunma maksadıyla din uğrunda ve Hak yolunda yapılan savaş, gazâ.

Cizye: İslâm devletlerince müslüman olmayan tebaadan alınan vergi. Cizye-i gebran: Osmanlı Devleti’nde hıristiyan tebaadan alınan cizye; Cizye-i yahûdan: Yahûdi tebaadan alınan cizye.

-D-

Dâr: Ev, hâne, yurt, bölge, ülke. Tasavvufta bu kelime bazı tamlamalarda kullanılır. Dâru’l-bekâ: Ebediyet yurdu. a)- Âhret, b)- Ruhânîler âlemi, bekâ billâh makâmı.

Derûnî: 1- İç âit, iç tarafta bulunan. 2- İç âleme âit, kalbî, rûhî.

Derviş: Tarîkâta girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslah eden, varlık iddiasından geçip Allah’ın birliğini bütün kâinatta görerek kendini Hakk’a ve onun yarattıklarına adayan kimse ‘Derviş odur ki dünyâyı terk ede / Gedâ odur ki dünyâ anı terk ede’ (Âşık Paşa).

Düyûnı umûmiye (Duyûn-ı Umûmiye): 1- Osmanlı İmparatorluğu’nun XIX. yüzyılın ikinci yarısından (1854) itibâren başlayan dış borçları. 2- Bu borçların ödenmesine ayrılan gelirleri toplamak için kurulan, yabancı memurların yönetimi altındaki teşkilât ve bu teşkilâtın çalıştığı yer.

-E-

Ecir-Ecr: 1- Bir iş karşılığında verilen ücret. 2- Mânevî karşılık, sevap.

Erbap-Erbab: 1- Sâhipler. 2- Bir işten iyi anlayan, usta, mâhir olan kimse.

Erbâb-ı mesâlih: İş sâhipleri, iş tâkip edenler.

Eren: Ermiş velî, yatır, evliyâ.

Erenler: Dervişler arasında hitap ve selâm sözü olarak kullanılır.

Ermiş: Allah’ın sevgilisi olan ve bu husus halk tarafından da kabul edilen (has kul), evliyâ, yatır, eren, velî.

Ezel: 1- Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman. Karşıtı: Ebed. 2- Ruhlar âleminin başlangıcı.

Ezelî: 1- Başlangıcı olmayan, kadîm. Karşıtı: Ebedî. 2- Ezelden beri devam ediyormuş gibi eski olan.

Ezel-ebed: Allah'ın başlangıcı olmamasına 'ezel', sonu olmamasına 'ebed' denir. Ezel-ebed Allah'ın iki vasfıdır.

-F-

Fıkıh-Fıkh: İslâmiyet'in içtimâî, medenî, hukûkî, siyâsî bütün amelî hükümlerini şer'î delilleriyle birlikte açıklayan ilim.

Fütûhat: 1- Fetihler, zaferler. 2- Tasavvuf dilinde, mânevî feyz yoluyla erişilen Hakk'ın gizli sırları.

Fütüvvet: 1- Delikanlılık, gençlik. 2- Cömertlik, el açıklığı, dostlarının kusurlarına karşı aflu muâmele etme. 3- Mertlik, yiğitlik. 4- XII. yüzyıl başlarından îtibâren İslâm ülkelerinde resmî bir devlet kurumu hâline gelen, Selçuklular zamânında da faâliyet göstermiş olan, mânevî esaslara bağı meslekî birlik, ahiliğe temel teşkil etmiş olan esnaf teşkilâtı. 5- Tasavvuf dilinde, hüsrân karşısında gönül rahatlığı ve huzur duyma, başkalarının kusurlarına müsâmaha gösterme.

Fütüvvet eri: Bir törenle fütüvvet teşkilâtına kabul edilip kemer kuşanan kimse.

Fütüvvetnâme: Fütüvvetin kaynağını, esaslarını, merâsim ve uyulması gereken usûl ve kuralları anlatan eser.

-H-

Hak-Hakk: Allah, Hak Taâla.

Hâlet: Hâl, keyfiyet.

Halk-ı cedîd: Yeniden yaratma.

Hâricilik: Hâricilerin fikir ve hareketleri etrâfında gelişen, dinî ve sosyal hayâtı, katı yorumlarla şekillendirmek isteyen mezhep.

Has: Osmanlı Devleti'nde pâdişahlara, vezir, beylerbeyi, sancak beyi gibi devlet ricâline ayrılan, yıllık geliri 100.000 akçenin üstündeki arâzi.

Hâssü'l-havas: Tasavvuf dilinde, mânevî hayâtı en mükemmel şekilde yaşayan seçkin kimseler, âriflerin en seçkini.

Hemhâl olmak: Aynı hâli paylaşmak, aynı durumu yaşamak.

Hikmet: Kâinatın bütün hâdiselerinin Allah tarafından bilinen sebebi; Akılla elde edilemeyen kâlbî ilim, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilme.

Hikmet-i vücûd: Yaradılış sebebi.

Hilkat-Hilkat: Yaratma, yaratılış; yaratılıştan gelen ve sonradan kazanılmayan hâl, tabiat. İki hilkat vardır. Biri kâinatın yaratılışı, diğeri de insanın dünyâyâ gelişidir. Kâinat, Allah'ın 'Ol' emri ile yokluktan var edilmiştir. İnsanın yaradılışına gelince, Kur'ân-ı Kerîm, ilk insanın Hz. Âdem olduğunu ve türünün ilki olma özelliğini taşıdığını bildirmektedir.

-İ-

Îlâhî aşk (Âşık-ı Hak; Âşk-ı Rahmânî): Allah aşkı; gerçek aşk.

Îlâ-yı Kelimetullah: Allah'ın dinini ve tevhid akidesini yüceltme, Hak dinin yeryüzünde hâkim olması; Allah'ın buyruklarının fert ve toplum plânında uygulanması; insanın nefsi ve geçici arzuları ile mücadele etmesi, inandıklarını gündelik hayatta yaşamak da bu mânâ zenginliği içerisindedir.

Îman: İnanmak, inanç; dinî karşılığı ile 'kalb ile tasdik, lisan ile ikrâr' demektir.

Îman etmek: Allah'a inanmak.

"... bilmeli ki dinin esâsı îmandır. İmanın rûhu da ameldir. İmanın kemâli Allah sevgisidir. Âmelin kemâli de halk sevgisidir..."

Ken'an Rifâî

İmtizaç: İyi geçinme, anlaşma, uyuşma.

İnhilâl: Dağılma, çözülme.

İnhitat: Gerileme, çöküş.

İnsan-ı kâmil: Kemâle ermiş, kâmil insan. Tasavvufta, Allah'ın zât, sıfat, isim ve fiilleriyle en mükemmel biçimde kendisinde tecellî ettiği insan. İnsan-ı kâmil, Allah'ın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır.

İrfan: Anlayış, kültür; hakikate vâkıf olma, mânevî ve rûhî tecrübe ile elde edilen bilgi.

İrşâd: Doğru yolu gösterme; mânen aydınlatma, Hak yolunu gösterme.

İsrâfil Suru (Sûr-i İsrâfil): İsrâfil, Allah'ın emri ile kıyâmet kopacağı zaman sûr'a (öldürücü ve diriltici güce sâhip ilâhî nefhanın üfürülmesinde vâsita olan ve isminden dolayı boruya benzetilen şey) üflemeyle görevlendirilen dört büyük melekten biridir. İslâm inancına göre İsrâfil, Allah'ın emriyle üç defa üfleyerek, birincide başlayacak olan kıyâmetin dehşetiyle yerler gökler sarsılacak, ikincide bütün canlı varlıklar ölecek, üçüncüde ise insanlar

hesâba çekilmek üzere yeniden dirilecektir. (bkz.: Neml, 28/87; Hâkka, 69/13-15; Yâsîn, 36/51). Sûr-i İsrâfil, İsrâfil'in üfleyeceği sûr'dur.

İstiğna: 1- Elde olana kanaat edip başka şeye ihtiyaç duymama, tok gözlülük, gönül tokluğu, 2- Bir şeye karşı nazlı davranma, tenezzül etmeme.

İttihat ve Terakki: II. Meşrûtiyet'ten önce gayrî resmî olarak gelişen, 1908'den sonra ise bir parti şeklini alıp devlet idâresine hâkim olan cemiyet (fırka).

-K-

Kadiriyye: XII. yüzyılda Abdülkadir Geylânî tarafından kurulan tarîkat.

Kelâm: 1- Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde. 2- Söyleyiş, söyleme. 3- Dil, lehçe. 4- Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhiret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelâm.

Kızılelma-Kızıl Elma: Oğuz Türkleri'nden beri Türk cihan hâkimiyeti ülkesüne verilen isim.

Kuboğlu-Kul oğlu: Asker olarak yetiştirilen yeniçeri çocuğu.

Kübreviyye: Kurucusu Necmeddin Kübrâ olan ve XIII. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan bir tarîkat.

-M-

Mâşerî: Topluluğa âit, topluluğun olan, ortaklaşa, kolektif.

Materyalist: Materyalizmi benimseyen kimse, maddeci.

Mefâhir: Övünülecek, iftihar edilecek şeyler.

Menkıbe: Din büyüklerinin, kahramanların ve târihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini destânî-efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâye vb.

Merkûz: 1- Bir yere veya bir şeyin üzerine dikilmiş. 2- (Bakış veya göz için) Sürekli biçimde birine, bir yere veya bir şey üzerine çevrilmiş, dikilmiş. 3- Yaratılıştan gelen, fitrî olan.

Meşrûtiyet: 1- Şartlı monarşi. 2- Osmanlı Devleti'nde Birinci ve İkinci Meşrûtiyet isimleriyle anılan ve 1876, 1908 yıllarında ilân edilen siyâsî dönem.

Mevleviyye: Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin adına nispetle oğlu Sultan Veled tarafından kuralları tesbit ve tanzim edilen tarîkat.

Mihrak: 1- Odak. 2- Aynı düşüncede olan insanların birleştiği nokta, merkez.

Mutasavvıf: Tasavvufu benimseyen ve bu yolla Allah'a ve ilâhî hikmetlere ulaşmaya çalışan kimse, sûfî.

Mürit-Mürid: 1- Tarîkate girip bir mürşide bağlanan kimse, kendi irâdesini Hakk'ın irâdesine terkedebilmek için bir mürşidin terbiyesine giren derviş. 2- Çıracak, çömez, öğrenci. 3- Dileyen, isteyen, irâde sâhibi.

Mürşit-Mürşid: 1- Rehber, kılavuz. 2- Hak ve hakîkate erişme yolunda müritlerine örnek olan, onları irşad eden, rehberlik eden kimse, şeyh.

Müsâvat: Aynı seviyede olma, eşitlik, denklik.

Müsâvatçılık: İnsanlar arasında mutlak anlamda eşitliğin bulunduğunu savunan ve siyâsî alanda bunu gerçekleştirmeye çalışan görüş.

Müteecânîs: 1- Bir cinsten, bir türden olan. 2- Birbiriyle bağdaşan. 3- Homojen.

Mütefekkir: 1- Düşünen, tefekkür eden. 2- Düşünür, filozof.

-O-

Ocak: Yeniçeri teşkilâtı.

Ocaklı: Yeniçeri ocağına bağlı olan yeniçeri.

Ocaklık: Osmanlı Devleti'nde, sınırları koruması ve gerektiğinde orduya kuvvet göndermesi şartıyla gelir ve ürününden faydalanması için bir kimseye verilen ve babadan oğula veya âileye kalan toprak.

-Ö-

Öşür-Öşr: 1- Onda bir. 2- Eskiden toprak ürünlerinden onda bir nispetinde alınan vergi.

-P-

Portör-Portor: Taşıyıcı.

Pozitivist: 1- Pozitivizmle ilgili. 2- Pozitivizmi benimseyen kimse.

Pozitivizm: Sâdece tecrübelerimiz vâsıtasıyla kavrayabildiğimiz olayları, olguları ve olaylar arasındaki ilişkileri değerlendirmekle yetinip metafizik açıklamaları imkânsız gören felsefî görüş.

-R-

Rasyonalist: 1- Rasyonalizmi benimsemiş kimse, akılcı. 2- Akılcılıkla ilgili.

Rasyonalizm: Akılcılık.

Rical: 1- Erkekler. 2- Büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları.

Rifâî: 1- Rifâîlik tarîkatına mensup kimse. 2- Rifâîlikle ilgili.

Rifâîlik: 1- XII. yüzyılda Irak'ta Seyyid Ahmed er-Rifâî tarafından kurulan ve Arabistan, Mısır, Ortadoğu ülkeleri, Anadolu ve Balkanlar'da yayılan Sünnî târikat. 2- Bu târikata mensup olma durumu.

Rifâiyye: Rifâî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes (dişi cinsten sayılan kelime) şekli.

Risâle: 1- Genellikle belli bir konuda yazılmış küçük kitap, broşür. 2- Dergi. 3- Mektup. 4- Sûfilerin taçlarının ön kısmına sarılan siyah bezden parça.

Risâlet: 1- İnsanları dîne dâvet etme işi, peygamberlik, resullük. 2- Elçi olma. 3- Bir kimsenin sözünü kendi bir şey katmadan, söz hakkı olmadan başka birine bildirme.

Rüşeym: Oğulcuk, embriyon.

-S-

Seyfiyye: Seyfî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli. Askerî makamlar, rütbelere.

Sûfi-Sofi: 1- Tasavvufa inanan, tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş, mutasavvıf. 2- Sofu.

Spiritüalist: Spiritüalizmi benimseyen.

Spiritüalizm: Allah'ın varlığına ve insanda bedenden bağımsız olarak bir ruhun var olduğuna inanan, ahlâkî ve mânevî değerleri kabul edip savunan düşünce ekolü, ruhçuluk.

Spiritüel: Ruhânî, rûhî, mânevî.

Sufizm: Tasavvuf, sûfilik. Fransızca, İngilizce vb. batı dillerinde İslâm tasavvufu karşılığında kullanılmaya başlayan kelime, 1980'li yıllardan sonra tercümeler yolu ile tasavvuf kelimesi yerine Türkçe'de de kullanılır olmuştur.

Sünnet: 1- Hz. Muhammed'in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle, örnek iş ve davranışlarının tamâmı. 2- Tutulan, benimsenen yol, âdet.

Sünnetullah: Allah'ın koyduğu kânun ve nizam.

Sünnî: 1- Sünnîliği benimsemiş kimse. 2- Sünnîliğe âit, ehl-i sünnetle, sünnîlikle ilgili.

Sünnîlik: 1- Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Muhammed sünnetine tâbi olup, îtikadî meselelerde Selefiye, Eş'ariye veya Mâturîdiye'ye, amelde Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî gibi İslâmiyet'in temel esaslarında birleşen dört mezhepten birine mensup olma durumu. 2- Bu esasları benimseyenlerin görüşü.

-Ş-

Şerîat: 1- Açık, doğru ve düz yol. 2- Herkesin uyması için konan her çeşit kural, kânun, düzen ve nizam. 3- Allah'ın kulları için peygamberleri vâsıtasıyla koymuş olduğu îman, ahlâk, ibâdet ve hukukla ilgili kural ve hükümlerin bütünü, din. 4- Dinen mükellef sayılan kimselerin uyması gereken amelle ilgili emir ve yasaklar, İslâm hukuku. 5- Tasavvufî anlamda, Allah'a erişme yolundaki dört makamdan (şerîat, tarîkat, hakîkat, mârifet) birincisi; kulların Allah'a vâsıl olabilmesi için uyulması gereken kulluk hükümlerini yerine getirme makâmı.

Şîa: 1- Hz. Ali'ye taraftar olanlara, halîfeliği onun ve evlâtlarının hakkı olarak görenlere verilen isim. 2- Şîilik.

Şîî: Şîilik mezhebine mensup olan kimse.

Şîilik: Hz. Muhammed'den sonra hilâfetin sâdece Hz. Ali'nin ve onun evlâdının hakkı olduğunu kabul edenlerin, onların haklarını aramak ve intikamlarını almak için bir araya gelenlerin meydana getirdiği siyâsî zümreleşme hareketi ve bu hareketten doğan mezhep.

-T-

Tarîkat: 1- Yol, meslek, tarik. 2- Allah'a ulaşmak maksadıyla tutulan yol; bir mürşide bağlanıp belli şartlara uyarak ahlâkını güzelleştirmeyi, kötülüklerden arınmayı, tevhîdin hakîkatine varmayı ve Allah'a ulaşmayı gâye edinen tasavvuf yolu. 3- Bir şeyhe bağlı kimseler için konulmuş olan mânevî, ahlâkî ve sosyal kuralların bütünü ve bu kurallara göre teşkilâtlanmış kurum. 4- Tasavvufî anlamı ile, Allah'a erişme yolundaki dört makamdan (şerîat, tarîkat, hakîkat, mârifet) ikincisi. Bu makam kulun, hakîki fâil olan ve tecellî yoluyla âlemlerde zuhur eden Cenâbıhakk'ın ilâhî sıfatlarını, kâinattaki tasarruf ve irâdesini, gizlediği ve açıkladığı şeyleri, kazâ ve kaderi müşâhede ettiği makamdır.

Tasavvuf: İnsanın, Allah'ın birliğinin zevkini bütün benliğinde hissedererek kendi iç âleminin derinliklerine ve dış âlemin sınırlarına ermek için tâkip

ettiği düşünce ve amel sistemi; yaratılış, bu âlem ve ölümden sonrası üzerindeki düşünüş ve inanış yolu; İslâmı ve îmanı kulluğun gerektirdiği şekilde ahlâkı, özü ve rûhu ile yaşama disiplini.

Tasfiyeli: Tasavvufta, Melekût âleminde tertemiz olarak bu âleme geldikten sonra dünyâ ve madde kirlerine bulaşmış olan rûhun bu kirlere temizlenmesi.

Tebliğ: 1- Eriştirme, ulaştırma, nakletme. 2- Dinî literatürde ise dinî hükümlerin insanlara ulaştırılması anlamındadır. Kur'ân'da bu kavramın yerine mesaj, haber, bildiri ve tebliğ gibi anlamlara gelen 'belağ' kelimesi kullanılmaktadır. Tebliğ, peygamberlerin getirdikleri ilâhî emirlerin ümmetlerine ulaştırılması anlamına geldiği gibi, yine bu mesajların insanlar tarafından, diğer insanlara ulaştırılması anlamına da gelmektedir.

Tekevvün: Vücut bulma, var olma, oluş, oluşum.

Tekke: Bir tarîkate mensup dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatin gerektirdiği şekilde yaşadıkları yer, dergâh.

Tevhit-Tevhid: 1- Birleştirme. 2- Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme. 3- 'Lâ ilâhe illallah' sözünü söyleme.

-U-

Ulûfe: Osmanlı Devleti'nde kapı kulu askerlerine, sipâhilere, bir kısım devlet mensuplarına ve ilmiye ricâline üç ayda bir verilen maaş.

-V-

Vahdet: 1- Birlik, bütünlük. 2- Yalnızlık, uzlet, inzivâ. 3- Tasavvuf dilinde, bütün yaratılışta kendisinden başka bir varlık bulunmayan Allah'ın varlığının bir ve tek olması. 4- Tasavvufî karşılığı ile, Allah'a ulaşıp Allah'la bir olma durumu.

Velâyetnâme: Ermişlerin menkıbelerinden, haklarında söylenenlerden bahseden kitap.

Velediş-Veldeş: Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocağı ileri gelenlerinin ocağa kaydettirdikleri evlât ve akrabaları hakkında kullanılmıştır.

-Z-

Zâhir: Coşkun, taşkın.

Zahîr: Yardım eden, destekleyen.

Zâviye: Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde genellikle yerleşim merkezleri dışındaki yollar üzerinde, derbentlerde kurulan ve dinî-tasavvufî inanç ve fikirleri yaymak, bölgenin güvenlik ve âsâyişini sağlamak, gelip geçenleri barındırmak, yedirip içirmek gibi işleri üstlenen, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamış olan dinî ve sosyal kurum.

Hakkında Başvurulacak Kaynaklar

Kitaplar ve Broşürler

Binark, İsmet: *Türk İnsanın Kimlik Problemi ve Sâmiha Ayverdi'nin Tebliği*. <Vefâtının Onuncu Yılında Sâmiha Ayverdi>. Yayımlayan: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi. Ankara, 2003, 9-30. ss.

Binark, İsmet: *'Fikrî ve Mânevî Şahsiyeti ile Sâmiha Ayverdi'*. Bay Efendi. Yayımlayan: Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı. Ankara, 2007, 127-155. ss.

Ergiydiren, Özcan: *Hayâli Cihan Değer-Sâmiha Ayverdi İle Hâtıralar*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2009.

Göze, Hicran: *Mâverâdan Gelen Ses*. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2005.

Sâmiha Ayverdi Hâtıra Kitabı. Yayıma Hazırlayanlar: Aysel Yüksel-Zeynep Uluant. Yayımlayan: Kültür Bakanlığı. İstanbul, 2005.

Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası. Hazırlayan ve Notlar İlâve Eden: İsmet Binark. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 1999.

Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası-2. Hazırlayan ve Notlar İlâve Eden: İsmet Binark. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2007.

Sâmiha Ayverdi İle Sirra Yolculuk. Yorumlayan: Cemâlnur Sargut. Derleyen: Sadık Yalsızuçanlar. Yayımlayan: Nefes Yayınları. İstanbul, 2009.

Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Ahlâk. Derleyen: Kemâl Y. Aren. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 1997.

Sâmiha Ayverdi'nin Fikir ve Gönül Dünyâsından Seçmeler. Derleyen, Notlar İlâve Eden ve Neşre Hazırlayan: İsmet Binark. Yayımlayan: Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı. Ankara, 2009.

Sâmiha Ayverdi'de İnsan ve Tasavvuf (Panel, 30 Nisan 2006). Neşreden: Türk Kadınları Kültür Derneği-Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı. Ankara, 2007.

Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları. Derleyen, Notlar İlâve Eden ve Neşre Hazırlayan: İsmet Binark. Neşreden: Kubbealtı. İstanbul, 2002.

Sâmiha Ayverdi'yi Anma Toplantısı (26 Şubat 2000. Ankara). Yayına Hazırlayan: İsmet Binark. Yayımlayan: Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı. Ankara, 2000.

Yetiş, Kâzım: *Sâmiha Ayverdi, Hayatı ve Eserleri*. Yayımlayan: Kültür Bakanlığı. Ankara, 1993.

Ansiklopediler

'*Ayverdi, Sâmiha*'. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1. C., İstanbul, 1977, 251-252. ss.

Banarlı, Nihad Sâmi: '*Sâmiha Ayverdi*'. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi. İstanbul, 1948, 406-407. ss.

Banarlı, Nihad Sâmi: '*Sâmiha Ayverdi*'. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, II. C., 16. fask., İstanbul, 1971, 1232-1233. ss.

Banarlı, Nihad Sâmi: '*Sâmiha Ayverdi*'. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, II. C., 16. fask., 2. bs. İstanbul, 1979, 1232-1235. ss.

Işık, İhsan: '*Ayverdi, Sâmiha*'. Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi. Ankara, 2001, 145. s.

Kabaklı, Ahmet: '*Sâmiha Ayverdi*'. Türk Edebiyatı, 3. C., İstanbul, 1966, 415-420. ss.

Koçu, Reşad Ekrem: '*Ayverdi, Sâmiha*'. İstanbul Ansiklopedisi, 3. C., 35. fask., İstanbul, 1960, 1664-1667. ss.

Mecmûalar

Kubbealtı Akademi Mecmûası (Yazı Hayatının 50. Yılında Sâmiha Ayverdi Hâtıra Sayısı, 17(4) Ekim 1988.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 22 (2-3) Nisan-Temmuz 1993. [Sâmiha Ayverdi'nin Hakk'a yürüyüşü münâsebetiyle neşredilmiş özel sayı].

Türk Edebiyatı (Sâmiha Ayverdi Özel Bölümü), (127), Mayıs 1984.

Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi (Bir Kadın... Bir Yüzyıl... Sâmiha Ayverdi), (379), Mayıs 2005.

Merhaba (Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın Eki), (*Sâmiha Ayverdi Özel Sayısı*), (31), İlkbahar 2005.

Kubbealtı Akademi Mecmûası (Sâmiha Ayverdi Hâtıra Sayısı), 34(2), Nisan 2005.

İsmet Binark'ın Biyografisi

Kütüphaneci-Arşivist. Araştırmacı yazar.

1941 yılında İstanbul Fâtih'de Hırka-i Şerif semtinde doğmuştur. İlk ve ortaokulu İstanbul'da okumuş, liseyi Ankara'da Gazi Lisesi'nde bitirmiştir. Yüksek tahsilini A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde tamamlamıştır.

Askerlik görevini tákiben, 1967 yılında Millî Kütüphane'de memuriyet hayâtına başlamış; sırasıyla Şef, Müdür Yardımcısı, Müdür ve Başuzmanlık görevlerinde bulunmuştur.

İngiltere, Finlandiya ve Fransa'da kütüphanecilik ve arşivcilik eğitimi görmüştür.

1975 yılında Başbakanlık bünyesinde Cumhuriyet Arşivi'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Sırasıyla, Daire Başkanı, Genel Müdür Yardımcısı ve Genel Müdür olarak görev yapmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'si'nden gelecek kuşaklara sâhip olmakla gurur duyacakları Cumhuriyet Arşivi'nin kurulması, Osmanlı Arşivi'ndeki tasnif çalışmalarının hızlandırılması ve tasnifi tamamlanan arşiv fonlarının kataloglarının yayınlanması, Osmanlı arşiv belgelerinin restorasyonlarının sağlanması konusunda büyük hizmetleri olmuştur.

Genel müdürlüğü döneminde, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün seri hâlinde yayımlanan kitaplarıyla, Ermeniler'in asılsız soykırım iddialarının târih önünde çürütülmesine öncülük etmiştir.

Aynı dönemde, Osmanlı Arşivi'ndeki Türk dünyâsı ve Türk varlığı ile ilgili arşiv belgelerinin; Osmanlı fermanlarının, Mühimme ve Tapu Tahrir Defterlerinin tıpkı basımları ve transkripsiyonlu metinleri ile Osmanlı Arşivi kataloglarının neşri sağlanmış; çeşitli ülkelerin arşivlerinde bulunan Osmanlı arşiv belgelerinin örnekleri Devlet Arşivimize kazandırılmıştır.

Modern arşivcilik, Türk arşivcilik târihi ile ilgili olarak, çok sayıda telif ve tercüme eseri Türk arşivciliğine ve kültür hayâtımıza kazandırmıştır.

1930'lu yıllarda Bulgaristan'a kilo ile satılan Osmanlı arşiv belgelerinin örneklerinin Devlet Arşivimize geri getirilmesi ve kataloglarının yayınlanması Genel Müdürlüğü döneminde gerçekleştirmiş olduğu çok önemli hizmetlerdendir.

Arşivcilik eğitiminin Türkiye'de ilk defa üniversite seviyesinde başlatılmasına da öncülük etmiş; Ankara, Hacettepe ve Gazi Üniversitelerinde uzun süre arşivcilik dersleri vermiş, arşivist yetiştirmiştir.

1961 yılında, mütefekkir ve mutasavvıf yazar, Hakk dostlarından Sâmiha Ayverdi'yi tanıma bahtiyarlığına erişmiş, el öpüp mânevî terbiye halkasına

girmiştir. Fikrî ve mânevî şahsiyetinin şekillenmesinde Sâmiha Ayverdi'nin çok büyük rolü olmuştur. Kabiliyeti ve nasîbi ölçüsünde, O'nun yolunda hizmet etmeğe çalışmaktadır.

1964 yılında yazı hayatına girmiş; kütüphanecilik, Türk kitapçılık târihi ve sanatları, Türk arşivcilik târihi ve modern arşivcilik, kültür târihimiz, Ermeni meselesi, yakın dönem Türk parlamento târihi, biyografi ve bibliyografya konularında 60'a yakın telif eseri yayınlanmıştır. Bu konularda 200'e yakın inceleme yazısı, millî ve milletlerarası kongrelere sunulmuş tebliği bulunmaktadır. Kitap ve makale olmak üzere, bâzı araştırmaları yabancı dillere de tercüme edilmiştir.

Kitap olarak basılmış bâzı eserleri:

- Doğumunun 95. Yıldönümü Münâsebetiyle Ziya Gökalp Bibliyografyası: Kitap-Makale.* Ankara, 1971, XXVIII+200 s.

'Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları'

- *Fârâbî Bibliyografyası*.* (Doğumunun 1100'üncü Yıldönümü Münâsebetiyle). Ankara, 1973, XIX+115 s.

'Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları'

- *Mevlâna Bibliyografyası: 1- Basmalar (Kitap-Makale)*.* Ankara, 1973, XXII+280 s.

'Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'

- *Mevlâna Bibliyografyası: 2- Yazmalar*.* Ankara, 1974, XXVII+383 s.

'Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'

- *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*. Ankara, 1975, XIV+162 s.

- *Erzurumlu İbrâhim Hakkı Bibliyografyası*.* Ankara, 1977, 48 s.

'Kültür Bakanlığı Yayınları'

- *Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası (Türkçe ve Yabancı Dillerde Yayımlanmış Kaynaklar, 1926-1976)*. Ankara, 1979, LXXIX+285 s.

'Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayını'

- *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*. Ankara, 1980, XXIV+245 s.

'Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayını'

- *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Qur'an. Printed translations 1515-1980*.* İstanbul, 1986, XCIX+880+34 s.

'Publications of the Research Centre for Islamic History, Art and Culture in Istanbul'

- *Ottoman Archives-Başbakanlık Arşivi*.* Amman, 1986, 522 s.

‘Publications of the Research Centre for Islamic History, Art and Culture in Istanbul’

- *Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası*. İstanbul, 1999, XLVIII+713 s.

‘Kubbealtı Neşriyatı’

- *Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası*. İstanbul, 1999, XLVIII+528 s.

‘Kubbealtı Neşriyatı’

- *Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezâlim: Yazılı Arşiv Belgeleri ve Fotoğraflarla*. Ankara, 2001, XX+228 s.

‘Ankara Ticaret Odası Yayını’

- *Ermeniler’in Türklere Yaptıkları Mezâlim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri*. Ankara, 2001, XVII+262 s.

‘TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını’

- *Archives Documents About the Atrocities and Genocide Inflicted Upon Turks by Armenians*. Ankara, 2002, XVIII+156 s.

‘Board of Culture, Arts and Publications, Grand National Assembly of Turkey’

- *Sâmiha Ayverdi’nin Mektupları*. İstanbul, 2002, XXVIII+700 s.

‘Kubbealtı Neşriyatı’

- *Türk Parlamento Tarihi: TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*. 4 C. Yayımlayan: TBMM Vakfı. Ankara, 2004, 4424 s.

‘TBMM Vakfı Yayınları’

- *Dost Kapısı - Ezel ve Ebed Arasında: Ken’an (Rifâi) Büyükkaksoy*. İstanbul, 2005, 255 s.

‘Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı Neşriyatı’

- *Bir İhlâs Âbidesi İlhan Ayverdi (Doğumunun Sekseninci Yılı Münâsebetiyle)*. Ankara, 2006, XX+132 s.

‘Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı Yayınları’

- *Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası - 2*. İstanbul, 2007, XXVI+477 s.

‘Kubbealtı Neşriyatı’

- *Bay Efendi*. Ankara, 2007, VII+238 s.

‘Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı Yayınları’

- *Sâmiha Ayverdi’nin Fikir ve Gönül Dünyâsından Seçmeler*. Ankara, 2009, XXXVIII+336 s.

‘Altay Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı Yayınları’

- *Türk Parlamento Tarihi: TBMM VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*. 4 C. Yayımlayan: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu. Ankara, 2009, 4362 s.

‘TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını’

- *Türk Parlamento Tarihi: TBMM X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957)*. 4 C. Yayımlayan: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu. Ankara, 2010, 4253 s.

‘TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını’

[* İşaretliler, müşterek çalışmadır.]

TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ YAYINLARI (KİTAPLAR)

1. I-IV seri konferanslar (1967 yılında verilen konferanslar)
2. V-VIII. seri konferanslar (1967 yılında verilen konferanslar)
3. IX-XII. seri konferanslar (1967 yılında verilen konferanslar)
4. XIII-XVI. seri konferanslar (1967- 68- 69 yıllarında verilen konferanslar)
5. Kırk Ambar; Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Ankara, 1972.
6. Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Bazı Düşünceler, Prof. Dr. Nejat Göyünç, (Konferans), Ankara, 1972.
7. Türkiye'de Millî Eğitim (Açık Oturum), Ankara 1973.
8. Barışçınde Bir Arada Yaşamının Sovyet Yorumu, Prof. Dr. Fahir Armaoğlu (Akademik Seminer), Ankara, 1973.
9. Çocuklarımıza Şiirler, Prof. Dr. Şükrü Elçin, Ankara, 1974
10. Millî Kültür Politikamız Üzerine (Akademik Seminer), Mehmet Önder, Ankara, 1975.
11. Türkiye'nin Sosyal Yapısına Göre Eğitimde Verimlilik (Akademik Seminer), Prof. Dr. Nihat Nirun, Ankara, 1975.
12. Meritokrasi, Yığınların Aldatılması (Akademik Seminer), Prof. Dr. Yaşar Karayalçın, Ankara, 1976.
13. Türkçülük ve Milliyetçilik (Akademik Seminer), Prof. Dr. Şükrü Elçin, Ankara, 1978.
14. Yeni Türkçe'nin Gelişmesi (Akademik Seminer), Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Ankara, 1980.

15. Türk Gençliğinin Müzik Eğitimi (Akademik Seminar), Ankara, 1985.
16. Genel ve Mesleki Kültürün Gelişmesinde Okunması Gerekliliği Temel Kitaplar (Açık Oturum), Ankara, 1986.
17. Türk Ailesi (Panel), Ankara, 1992.
18. Balkanlarda Türk Kültür Varlığı (Konferans), Doç Dr. Mustafa İsen, Ankara, 1993.
19. Sâmiha Ayverdi (Panel), İstanbul, 1997.
20. Ortak Türkçe meselesi (Panel), İstanbul 1997.
21. Türk Kadını için, Dr. Müjgân Cunbur, Ankara, 1997
22. Vefatının 10.yılında Sâmiha Ayverdi, Ankara, 2003.
23. Sâmiha Ayverdi'nin Doğumununun 100. yılı Dolayısıyla "İnsan ve Tasavvuf" Paneli, Ankara, 2005.
24. Hâtıra Kitabı, Ankara, 2007.
25. Siyaset ve Etik (Sempozyum), Ankara, 2007.
26. Yâhyâ Kemâl ile Bir Medeniyeti Yeniden Okumak (Sempozyum), Ankara, 2008.
27. Kadın ve Kültür 41. Yıl Paneli, Ankara, 2010
28. Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, Dr. Müjgân Cunbur, Ankara, Ocak 2011.
29. Yahya Kemal'in Milliyetçilik Anlayışı, Yılmaz ÖZTUNA, Ankara, Mart 2011.
30. Yunus Emre'ye Göre Ahlak Değerleri, Dr. Müjgan CUNBUR, Ankara, Mayıs 2011.
31. Mutasavvıf ve Mütefekkir Yazar Samiha Ayverdi'nin Tarihimize İlgili Tesbit ve Tahlilleri, İsmet BİNARK, Ankara Şubat 2012.

TİYATRO ESERLERİ

- I. Nilüfer, Nureddin Sevin, Ankara, 1969
- II. Alexius'un Sancıları, Nureddin Sevin, Ankara, 1969